

Omgeving veranderen = Gedrag veranderen

'We can't make students learn or behave. We can create environments to increase the likelihood students learn and behave!' (Lewis, 2010)

Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg M-SEN -
Gedragsspecialist Den Bosch
Begeleider: Drs. F. Kemmeren
Naam: Yvette van Lieshout
Studentnummer: 2046662
Datum: mei 2012

Mei 2012

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding	6
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen	11
1.3 Huidige situatie	12
1.4 Gewenste situatie	12
1.5 Verwachtingen	12
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing	13
2.1 Sfeer	13
2.2 Piramide van Maslow (1943)	14
2.2.1 Zekerheid	14
2.2.2 Erkenning	14
2.3 School Wide Positive Behavior Support	15
2.3.1 Effectief	15
2.4 Gedragsverwachtingen	16
2.5 De leerkracht doet er toe (Marzano, 2010)	17
2.5.1 Positieve bekrachtiging	17
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie	18
3.1 De onderzoekstrategie	18
3.2 De onderzoekseenheden	18
3.3 het onderzoeksprotocol	19
3.4 De onderzoeksmethoden	19
3.4.1 Vragenlijst	19
3.4.2 Observatie	19
3.5 Validiteit en betrouwbaarheid	20
3.6 De onderzoeksinstrumenten	20
3.6.1 Deelvraag 1	20
3.6.2 Deelvraag 2	20
3.6.3 Deelvraag 3	21
3.6.4 Deelvraag 4	21
3.7 Ethiek	21

Hoofdstuk 4	22
4.1 Data-analyse	22
4.2 Vragenlijst	23
4.2.1 Resultaten open vragen leerkrachtvragenlijst	23
4.2.2 Resultaten leerlingvragenlijst	24
4.2.3 Resultaten leerkracht- en leerlingvragenlijst	27
4.3 Observaties	31
Hoofdstuk 5	32
5.1 Deelvraag 1	32
5.2 Deelvraag 2	32
5.3 Deelvraag 3	33
5.4 Deelvraag 4	34
5.5 Onderzoeksvraag	34
5.6 Aanbevelingen	35
5.7 Inclusief onderwijs	37
Hoofdstuk 6	38
6.1 Reflectie op mijn verwachtingen	38
6.2 Reflectie op het proces	39
6.3 Mijn persoonlijke groei	40
Nawoord	42
Literatuurlijst	43
Bijlagen	45
Bijlage 1: visie en missie	45
Bijlage 2: Onderzoeksprotocol	46
Bijlage 3: Vragenlijst leerkrachten	48
Bijlage 4: Vragenlijst leerlingen	50
Bijlage 5: Wat of welke regels wil je graag anders zien?	52
Bijlage 6: Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de regels houden?	53
Bijlage 7: In de gang zie ik.....	54
Bijlage 8: Schema observaties	55
Bijlage 9: Posters gedragsregels	57
Bijlage 10: Afspraken	63
Bijlage 11: Presentatie nulmeting en literatuur	64

Samenvatting

Hieronder geef ik een samenvatting van het onderzoek, waarin ik kort de aanleiding, het doel van het onderzoek, de literatuur en de resultaten beschrijf.

Het onderzoek, dat ik heb uitgevoerd voor mijn meesterstuk van de opleiding Gedragsspecialist aan Fontys OSO, gaat over het komen tot eenduidige gedragsregels voor leerkrachten en leerlingen binnen de school. Daarnaast is het onderzoek ook gericht op het implementeren van deze regels, zodat er een positieve sfeer ontstaat.

Om mij heen zie ik kinderen die in vrije situaties, vooral kijkend naar de algemene ruimtes binnen de school, moeite hebben met het hanteren van schoolregels. Verder zie ik leerkrachten die hard werken om met de verschillen om te gaan. Het levert niet altijd het gewenste effect. Op studiedagen en gesprekken met collega's op school werd met regelmaat gesproken over opvallend negatief gedrag van leerlingen in de algemene ruimtes. Enkele voorbeelden van opvallend negatief gedrag zijn: rennen, hardop praten, roepen naar elkaar, druk zijn en rommel achter laten.

Het doel van mijn onderzoek is om er achter te komen welke gedragsregels belangrijk geacht worden door het team, waardoor er eenduidige gedragsregels ontstaan. Daarnaast is het doel van het onderzoek om te onderzoeken welke uitgangspunten van positieve benadering een rol spelen om de sfeer te stimuleren. Om deze doelen te bereiken heb ik de volgende onderzoeksvraag gesteld:
Hoe kan ik als gedragsspecialist samen met het team komen tot gedragsverwachtingen in de gang, zodat er een positieve sfeer ontstaat?

De uitspraak van Lewis (2010), heeft mij geïnspireerd, omdat ik vind dat we als leerkracht veel kunnen veranderen door ons eigen gedrag aan te passen. *'We can't make students learn or behave. We can create environments to increase the likelihood students learn and behave!'*

Uit mijn literatuurstudie blijkt dat het basiszorgaanbod voor alle leerlingen bestaat uit een helder pedagogisch-didactisch klimaat waarin gewenst gedrag wordt vastgesteld, geoefend, beloond (Onderwijsraad, 2010).

Verder wordt ongewenst gedrag genegeerd en zo nodig zijn er consequenties aan het ongewenste gedrag verbonden. Leerkrachten moeten de gedragsverwachtingen formuleren, zichtbaar maken en via rollenspellen in de praktijk aan de leerlingen onderwijzen door er herhaaldelijk in de klas op terug te komen (Golly & Sprague, 2011). Verder blijkt uit het onderzoek van Leseman (2011) dat niet de methode, maar de attitude cruciaal is voor het goed werken met kinderen in risicosituaties. Leraren gaan er vaak ten onrechte vanuit dat kinderen weten hoe zij zich in bepaalde situaties moeten gedragen. Gewenst gedrag moet actief aangeleerd worden (Sailer, et al., 2010). Hierdoor leren de kinderen hoe gedrag behorende bij de gedragsveranderingen eruit ziet. Naast de positieve formulering vind ik het belangrijk dat alle kinderen positieve feedback krijgen. Deze uitspraken worden bevestigd door Golly & Sprague (2011). Zij vermelden dat alle leerlingen positieve feedback moeten krijgen, ook zij die 'een probleem vormen' voor het systeem. Verder vermelden zij dat onderzoek uitgewezen heeft dat leerlingen vaker voldoen aan positief gestelde regels ('Wil je...') dan negatieve regels ('Wil je niet...').

Uit de onderzoeksgegevens kan ik concluderen dat de sfeer is verbeterd en dat leerkracht en leerling op collectief niveau in hogere mate op elkaar gericht zijn (Leavers et al., 2004). Verder wordt uit de observaties duidelijk dat de leerkrachten, leerlingen steeds meer op eenzelfde en positieve manier aanspreken. Daarnaast zie ik ook leerlingen die elkaar op een positieve manier aanspreken. Een belangrijke voorwaarde om samen met het team te komen tot gedragsverwachtingen, is het luisteren naar ieder teamlid. Hierbij vind ik het belangrijk dat ieder teamlid het gevoel heeft inspraak te hebben en te zorgen dat je ontwikkelingen regelmatig terugkoppelt. Door preventief aandacht te besteden aan gedragsregels kun je gedragsproblemen voorkomen (Newton, 2009). Je kunt positieve gedragsverandering stimuleren door het gebruik van non-verbale communicatie, standaardbegroeting bij de deur, gedrag waarderen en belonen. Ook kun je, door het geven van feedback op vertoond ongewenst gedrag en niet op de persoon die het gedrag laat zien, positieve verandering stimuleren.

De belangrijkste persoonlijke ontwikkeling is het open staan voor weerstand, opmerkingen en aanvullingen van anderen. Door goed te luisteren naar collega's en hun opmerkingen serieus te nemen, heb ik het proces aangepast. Hierdoor denk ik dat je in het team de neuzen dezelfde kant op kunt krijgen.

Inleiding

Voor u ligt het onderzoek 'Omgeving veranderen = Gedrag veranderen'. Ik ben er trots op dat dit onderzoek op mijn school is uitgevoerd. Er worden eenvoudige, maar effectieve handreikingen gegeven om gedrag te kunnen beïnvloeden. Daarnaast worden de onderzoeksresultaten weergegeven.

Onderzoeker en onderzoekslocatie

Mijn naam is Yvette van Lieshout, groepsleerkracht sinds schooljaar 2007-2008 en gedragsspecialist in opleiding op een katholieke basisschool. Ik ben de schrijver en onderzoeker van dit meesterstuk. Dit meesterstuk is geschreven in het kader van de opleiding Master SEN, Gedragsspecialist, aan Fontys OSO te 's-Hertogenbosch. De basisschool waar het onderzoek is uitgevoerd, heeft een leerlingaantal van ongeveer 330 leerlingen en bestaat uit 12 klassen. Het onderzoek heeft plaats gevonden in de gehele school met de nadruk op de groepen 7 en 8; de leeftijdscategorie ligt tussen de 10 en de 12 jaar. Ik heb gekozen om het onderzoek uit te voeren in de gang van de school, omdat hier kijkend naar de nieuwbouw winst te halen is in de zelfverantwoordelijkheid en zelfstandigheid van de leerlingen. Een belangrijk uitgangspunt van het onderwijs op onze school is dat wij rekening houden met verschillen van kinderen. Ieder kind is uniek en kan iets leren en is daarom in principe welkom op onze school. Wij streven daarom naar een vorm van adaptief onderwijs. Dat wil zeggen dat elk kind competentie, autonomie en relatie kan ervaren: 'ik kan het', 'ik kan het zelf' en 'ik hoor erbij' (bijlage 1).

Na de pabo wilde ik mezelf graag verder professionaliseren. In mijn onderwijspraktijk kreeg ik steeds vaker te maken met leerlingen die in hun gedrag opvallen. Ik heb dus gekozen voor de opleiding tot gedragsspecialist, omdat ik me verder wilde ontwikkelen in de omgang met kinderen en gedragsproblemen. Door de opleiding is mijn grondhouding als leerkracht veranderd en heb ik meer kennis en vaardigheden gekregen om leerkrachten en kinderen te begeleiden.

Motivatie

Het onderzoek dat ik ga uitvoeren, betreft de afstemming van gedragsverwachtingen in de algemene ruimtes en de positieve interactie tussen leerkracht en leerlingen. In de twee jaar durende opleiding werd veel gesproken over een positieve benadering op leerlingen. Ik ben door de positieve benadering, met nadruk op de module 'Brede Aanpak Gedrag' geïnspireerd. Mijn zelfreflecterend vermogen op mijn leerkrachtgedrag is hierdoor verder ontwikkeld.

Het volgende stukje heeft mij geïnspireerd om dit onderzoek te starten:

'Door de positieve en voorspelbare omgeving creëert PBS¹ een veilige omgeving voor leerkracht en leerling. De verwachtingen zijn duidelijk en gewenst gedrag wordt aangeleerd'(Golly & Sprague, 2011).

In de algemene ruimtes, zoals gangen, computerlokaal en schoolplein, gedragen leerlingen zich anders dan in de klassensetting. Verder merk ik op dat er onduidelijkheden over de gedragsregels zijn. Dit levert verwarring op bij zowel leerkrachten en leerlingen.

Ik ben zeer gemotiveerd om te komen tot een positieve verandering binnen de school.

Relevantie

Het onderzoek zal er uiteindelijk toe moeten leiden dat de gedragsregels voor zowel leerkracht en leerling duidelijk zijn. Ik wil mijn kennis over positieve benadering en complimenteren vergroten, zodat dit een meerwaarde heeft voor de schoolontwikkeling. Daarbij hoop ik dat door dit onderzoek leerkrachten zich bewust worden van de invloed van leerkrachtgedrag op het gedrag van leerlingen.

Verder is het onderzoek relevant als leerkrachten door middel van een positieve benadering, positieve gedragsverandering bij leerlingen te weeg kunnen brengen.

Door middel van dit onderzoek wil ik me bekwamen op het mee ontwikkelen van een schoolvisie, die een gemeenschappelijke cultuur nastreeft, met daarbij behorende waarden en normen van daarvan afgeleide positief geformuleerde regels.

¹ Positive Behavior Support

Opbouw.

Hieronder omschrijf ik welke gegevens u kunt vinden in dit onderzoek. In hoofdstuk 1 staat de aanleiding van het onderzoek en de onderzoeksvraag met daarbij behorende deelvragen beschreven. Het theorieonderzoek ten aanzien van de onderzoeksvraag en deelvragen kunt u in hoofdstuk 2 lezen. In hoofdstuk 3 vindt u de onderzoeksmethodologie. In hoofdstuk 4 worden de gegevens gepresenteerd voortgekomen uit de vragenlijsten die zijn ingevuld bij de nul- en eindmeting van het onderzoek. Ook presenteer ik in hoofdstuk 4 de gegevens uit twee observatiemomenten. In hoofdstuk 5 zal ik koppelingen maken tussen de geraadpleegde literatuur uit hoofdstuk 2 en de resultaten uit hoofdstuk 4. Tot slot reflecteer ik op mijn verwachtingen, de opzet en het procesverloop van het praktijkonderzoek. Daarnaast zal ik een kritische blik op mezelf richten, waarbij ik reflecteer op de samenwerking met de teamleden en mijn persoonlijke groei.

Yvette van Lieshout
's Hertogenbosch, mei 2012

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

Het onderzoek, dat ik heb uitgevoerd, gaat over het komen tot eenduidige gedragsregels voor leerkrachten en leerlingen binnen de school. Daarnaast is het onderzoek ook gericht op het implementeren van deze regels, zodat er een positieve sfeer ontstaat. In dit hoofdstuk wordt vanuit de aanleiding voor het onderzoek de probleembeschrijving en de vraagstelling geformuleerd.

1.1 Aanleiding

Op dit moment ben ik voor het vierde jaar werkzaam in een bovenbouwgroep op een dorpsschool. In deze beginjaren heb ik als leerkracht veel ervaring opgedaan over de ontwikkeling van kinderen in deze leeftijd. Door met collega's in gesprek te gaan en ervaringen te delen, hebben we veel van elkaar geleerd. Deze opleiding heeft mijn kennis op pedagogisch vlak sterk vergroot.

In de vijf jaar, die ik in het onderwijs werkzaam ben, heb ik veel verschillende soorten kinderen zien passeren. In elke groep zitten leerlingen die als gedragsmoeilijke kinderen worden ervaren door de leerkrachten. Door literatuur te bestuderen, in gesprek te gaan met deskundige collega's en door het werken vanuit een positieve insteek heb ik geleerd dat de omgang tussen leerkracht en leerling positief te beïnvloeden is, waardoor de situaties werkbaar worden voor beide partijen.

Om mij heen zie ik kinderen die in vrije situaties, vooral kijkend naar de algemene ruimtes binnen de school, moeite hebben met het hanteren van schoolregels. Verder zie ik leerkrachten die hard werken om met de verschillen om te gaan. Het levert niet altijd het gewenste effect. Uit studiedagen en gesprekken met collega's op school werd met regelmaat gesproken over opvallend negatief gedrag van leerlingen in de algemene ruimtes, zoals gangen, schoolplein, aula en het computerlokaal. Enkele voorbeelden van opvallend gedrag zijn: rennen, hardop praten, roepen naar elkaar, druk zijn en rommel achter laten. Kijkend naar de KMPO² die in 2010 op onze school is afgenomen, blijkt dat er aandacht nodig is voor het omgaan met negatief gedrag en het komen tot het hanteren van dezelfde regels. Hierbij komen de volgende vragen in mij op: 'Waar komt dit gedrag vandaan? Zijn onze regels duidelijk? Worden de regels wel op de juiste manier aangeboden? Hoe houden wij toezicht in de

² KwaliteitsMeter Primair Onderwijs

algemene ruimtes? Waar liggen onze verbeterpunten?’ Als gedragsspecialist wil ik in samenwerking met het team komen tot eenduidige gedragsregels. Daarnaast wil ik oplossingen vinden die richting geven aan het implementeren van deze regels.

Leerlingen en leraren hebben te maken met een groeiende uitdaging. Storend en agressief gedrag van leerlingen en slechte leerprestaties vormen een landelijk probleem, aldus Goei & Kleijnen (2009). In het onderwijs klinken geluiden dat leraren met toenemende mate te maken hebben met leerlingen met gedragsproblemen. Volgens Goei & Kleijnen (2009) is het aantal verwijzingen van leerlingen naar speciaal onderwijs (met name cluster4-scholen) explosief gestegen. Dat doet vermoeden dat leraren handelingsverlegenheid ervaren in hun dagelijkse praktijk en dat er behoefte is aan ondersteuning bij de door hen ervaren onmacht in de omgang met bepaalde leerlingen, aldus de Goei & Kleijnen (2009). Onderstaande tekst is voor mij een drijfveer geweest in het opstarten van het onderzoek:

‘Als docent wil ik dat leerlingen zich in het klaslokaal op een bepaalde manier gedragen. De docent heeft de grootste invloed op de ordehandhaving in de klas. De gedragsregels die in één klas worden onderwezen, zouden op precies *‘dezelfde manier’* in alle klassen ontwikkeld en onderwezen moeten worden. Dat heet onderwijzen van goed gedrag op schoolniveau (Golly & Sprague, 2011). Ik denk dat het belangrijk is om eenduidige gedragsregels op school nodig zijn om structuur voor de leerling te bieden.

In dit onderzoek wordt gezocht naar de mogelijkheden om met het team te komen tot gedragsregels en deze gezamenlijk te implementeren. Ik vind het belangrijk dat de gedragsregels door het gehele team opgesteld worden, zodat er continuïteit ontstaat in de school. Ik denk wanneer leerkrachten werken vanuit dezelfde regels, dat er meer rust ontstaat in de algemene ruimtes. Daarnaast vind ik het belangrijk dat we kinderen op een eenduidige manier benaderen, zodat het kind weet wat er van hem/haar wordt verwacht.

1.2 Onderzoeksvraag en deelvragen

Ik vind dat een positieve kijk en benadering een belangrijk onderdeel is in de omgang met leerlingen. Deze manier van kijken en benaderen heeft mij geïnspireerd tijdens deze opleiding. Daarom wil ik me in het programma 'Positive Behavior Support' verdiepen. Daarvan uitgaande wil ik samen met het team onderzoeken wat de mogelijkheden zijn binnen onze school. Dit ga ik doen door eerst literatuur te bestuderen en een onderzoek te starten, waarbij ik de mening van het team en de leerlingen van groep 7 en 8 vraag.

Het doel van mijn onderzoek is om er achter te komen welke gedragsregels belangrijk geacht worden door het team, waardoor er eenduidige gedragsregels ontstaan. Daarnaast is het doel van het onderzoek om te onderzoeken welke uitgangspunten van positieve benadering een rol spelen om de sfeer te stimuleren.

Het doel in mijn onderzoek is om een bijdrage te leveren aan de gemeenschappelijke visie van de school door het opstellen van eenduidige gedragsregels.

Om deze doelen te bereiken heb ik de volgende onderzoeksvraag gesteld:

Hoe kan ik als gedragsspecialist samen met het team komen tot gedragsverwachtingen in de gang, zodat er een positieve sfeer ontstaat?

Mijn deelvragen voor dit onderzoek zijn:

1. Wat wordt verstaan onder een positieve sfeer?
2. Hoe ervaren leerkracht en leerling de sfeer in de gang?
3. Hoe kom ik samen met het team tot afstemming van gedragsregels in de gang?
4. Hoe kan ik leerkrachten inspireren om positieve gedragsverandering bij leerlingen te stimuleren?

1.3 Huidige situatie

Vanuit alle groepen zijn signalen afkomstig waar directie, intern begeleider en leerkrachten zich zorgen om maken. In de gang is veel onrust, kinderen praten hardop, rennen en roepen naar elkaar. Daarnaast is het in de gang rommelig. Als er geen toezicht is, zijn bovengenoemde gedragingen in grotere mate zichtbaar. Leerkrachten spreken kinderen hierop aan, maar zijn daarin weinig eenduidig en consequent naar de leerlingen toe. Er is voor de leerlingen ruimte om van de regels af te wijken.

1.4 Gewenste situatie

Er is een klein aantal duidelijk, positief geformuleerde regels waar leerlingen en leerkrachten zich aan houden. Verder worden de gedragsregels consequent toegepast, waardoor ongewenst gedrag afneemt. Door de kijk op kinderen van de leerkracht te verruimen wil ik dat leerkrachten meer inzicht krijgen in hun eigen houding. Hierbij hoop ik dat ze op een positieve en corrigerende manier feedback geven. Het resultaat: 'Een school waarin leerlingen en leerkrachten zich op een veilige, respectvolle en verantwoordelijke manier gedragen' (Golly & Sprague, 2011).

1.5 Verwachtingen

Ik verwacht dat het eenduidig maken van de gedragsregels en het implementeren van deze regels, een positief effect zal hebben op het gedrag van de leerlingen. Mijn eigen waarden en normen vormen een belangrijke drijfveer in dit onderzoek. Uit ervaring weet ik dat de focus op het positieve leggen veel energie oplevert. Ik verwacht dat ik een begin kan maken met de focus op het positief kijken naar leerlingen, waardoor de inktvlek de komende jaren verder uitbreidt. Als ik realistisch ben, verwacht ik dat de periode te kort is om grote verschillen in het gedrag van leerlingen waar te nemen. De eerste stap in eenduidigheid van gedragsregels en het geven van positieve en corrigerende feedback op een consequente manier zal zichtbaar zijn. Een van de taken als gedragsspecialist is meehelpen ontwikkelen van een schoolvisie, die een gemeenschappelijke sociale cultuur na streeft met bijbehorende waarden en normen van daarvan afgeleide positief geformuleerde regels. Ik verwacht hierin te leren welke ingang ik het best kan kiezen om met het team te komen tot gedragsregels. Daarnaast wil ik leren hoe ik leerkrachten kan inspireren om bij leerlingen een positieve gedragsverandering te stimuleren.

Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing

In dit hoofdstuk beschrijf ik de relevante theorie voor het onderzoek. Hierdoor geef ik voor een deel antwoord op deelvraag 1, 3 en 4.

2.1 Sfeer

In deze paragraaf geef ik antwoord op deelvraag 1: *‘Wat wordt verstaan onder een positieve sfeer?’*

Ik ben een persoon die sterk vanuit het gevoel werkt met kinderen. Ik vind het daarom belangrijk dat de sfeer in alle ruimtes in de school goed is. Als de sfeer goed is, staan leerkrachten en kinderen open voor elkaar. Zij kunnen en durven naar elkaar toe zichzelf te zijn.

Sfeer is een subjectief begrip, maar is een in elke groep aanwezige werkelijkheid. Als mensen zich in een groep goed voelen kun je dat volgens Laevers et. al. (2004) aan een aantal zaken aflezen:

- mensen zijn spontaan;
- mensen zijn ontspannen;
- mensen staan open, zijn ontvankelijk voor elkaar;
- mensen kunnen en durven zichzelf te zijn;
- mensen zijn op collectief niveau op elkaar gericht.

Door het ontwikkelen van eenduidige gedragsregels verwacht ik dat de sfeer in de gang gestimuleerd zal worden. Vooral gekeken naar de laatste opsomming van Laevers et al. (2004) zal dit op langere termijn betekenis hebben in het onderzoek. Zodra mensen niet meer als individu denken, maar op collectief niveau op elkaar gericht zijn, voelen zowel leerkracht als leerling zich goed in de groep. Volgens Van Lieshout (2009) komen gedragsproblemen minder voor als kinderen en begeleiders zich veilig voelen. Veilige scholen zijn effectieve leeromgevingen.

2.2 Piramide van Maslow (1943)

In deze paragraaf leg ik een verbinding tussen de basisbehoeftenpiramide van Maslow (1943), figuur 2.1, en de dagelijkse praktijk op school. Hiermee geef ik antwoord op deelvraag 4. Ik vind het een taak van de leerkracht om te proberen negatieve gevoelens en behoeften om te zetten naar positieve gevoelens en behoeften.

Figuur 2.1 Piramide van Maslow (1943)

Werken aan een positieve sfeer betekent het welbevinden van de leerlingen bevorderen. Hiermee wordt in de Westerse cultuur het werken aan de basisbehoeften van de piramide van Maslow (1943) bedoeld. De bodem van de piramide is de behoefte die het meest fundamenteel is. De behoefte die daarboven staat, kan pas aan bod komen als de vorige vervuld is. (Profileren, z.d.)

2.2.1 Zekerheid

Passend bij het onderzoek stap ik in op het tweede niveau: 'zekerheid'. Bij de behoefte aan zekerheid kun je denken aan structuur, stabiliteit, vertrouwen en duidelijkheid (Profileren, z.d.). Ik vind het belangrijk dat er een klimaat is, waarin structuur en regelmaat geboden wordt en dat we ervoor zorgen dat leerlingen zich veilig voelen. Door het ontwikkelen van eenduidige gedragsregels op school en kinderen de mogelijkheid te geven om deze te oefenen, waar je als leerkracht consequent op reageert, hoop ik dat we het vertrouwen tussen leerkrachten en leerlingen zullen vergroten.

2.2.2 Erkenning

Als laatste heb ik me bezig gehouden met het vierde niveau, 'erkenning' van de piramide van Maslow (1943). Behoefte aan respect: zelfrespect en respect van anderen, erkenning voor kennis en kunde, weten dat je gezien wordt en ervaren dat je gewaardeerd wordt (Profileren, z.d.). Ik vind dit een belangrijk onderdeel om mee te nemen in het opstellen van de gedragsregels, omdat ieder mens streeft naar erkenning. Verder vind ik het belangrijk dat ik als leerkracht respect heb voor mijn

leerlingen en ze ook wil leren welke gedragsverwachtingen bij respectvol omgaan met elkaar behoren.

2.3 School Wide Positive Behavior Support

In de komende twee paragrafen geef ik antwoord op deelvraag 3: *‘Hoe kom ik samen met het team tot afstemming van gedragsregels in de gang?’*

SWPBS³, kortweg PBS, is gericht op het creëren van een omgeving die het leren bevordert en gedragsproblemen voorkomt. Dit begint bij het gezamenlijk formuleren van de waarden die de school belangrijk vindt. Vervolgens benoemt het schoolteam het gedrag dat past bij deze waarden en leert het de kinderen actief aan. Adequaat gedrag wordt hierna systematisch positief bekrachtigd. Hiermee wordt een veilig en positief schoolklimaat gecreëerd (Kenniscentrum SWPBS, z.d.). De uitspraak van Lewis (2010), heeft mij geïnspireerd. *‘We can’t make students learn or behave. We can create environments to increase the likelihood students learn and behave!’* Dit ga ik in mijn meesterstuk doen door SWPBS in te zetten om te komen tot gedragsregels. Hiermee geef ik voor een deel antwoord op deelvraag 3.

2.3.1 Effectief

In de Verenigde Staten hebben meer dan 13.000 Amerikaanse scholen SWPBS geïmplementeerd. Ook in Noorwegen is een aantal jaren geleden gestart met de landelijke invoering van SWPBS in het basisonderwijs. In beide landen is veel onderzoek gedaan. Een aantal voorbeelden van resultaten uit meerdere onderzoeken (Kenniscentrum SWPBS, z.d.):

- Er wordt minder problematisch gedrag geobserveerd (Horner, Sugai, Todd, & Lewis-Palmer, 2005).
- Het gevoel van veiligheid neemt toe bij de leerlingen (Horner et al., 2009).
- Kinderen hebben meer kennis over sociale vaardigheden en laten meer sociaal gedrag zien (Eber, 2006; Putnam, Horner, & Algozzine, 2006).

Deze resultaten neem ik mee in mijn onderzoek, door ze te delen met het team.

³ School Wide Positive Behavior Support

2.4 Gedragsverwachtingen

De onderwijsraad (2010) betoogt dat het werken aan gedragsproblemen op school begint met sterk onderwijs door een professioneel lerarenteam. Dit gebeurt in een duidelijk gestructureerde school met heldere regels. Het basiszorgaanbod voor alle leerlingen bestaat uit een helder pedagogisch-didactisch klimaat waarin gewenst gedrag wordt vastgesteld, geoefend, beloond, ongewenst gedrag genegeerd en zo nodig zijn er consequenties aan het ongewenste gedrag verbonden. PBS past binnen deze adviezen. Het biedt scholen concrete handvatten bij het ontwikkelen van een passend onderwijsaanbod voor leerlingen met gedragsproblemen.

Leerkrachten moeten de gedragsverwachtingen formuleren, zichtbaar maken en via rollenspellen in de praktijk aan de leerlingen onderwijzen door er herhaaldelijk in de klas op terug komen (Golly & Sprague, 2011).

Ik vind het belangrijk dat gedragsregels eenduidig en positief geformuleerd zijn. Dat wordt vanuit de theorie bevestigd. Golly & Sprague (2011) beschrijven een aantal belangrijke punten over doelmatige gedragsregels:

- Ze creëren een cultuur van eenduidigheid;
- Alle leerlingen zijn erbij betrokken;
- De regels zijn positief geformuleerd;
- Ze zijn gericht op alle vormen van gedrag (veiligheid, respect en verantwoordelijkheid);
- Alle leerlingen en personeelsleden kennen ze.

Verder geven zij aan dat het belangrijk is dat het systeem om goed gedrag te bevorderen op de gehele school geïmplementeerd wordt. Volgens Marzano (2007) neemt storend gedrag van leerlingen sterk af als leerkrachten heldere regels en verwachtingen hebben. Ik neem deze punten mee in het onderzoek bij het opstellen van de gedragsregels door het team. Daarin wil ik een koppeling maken met de literatuur en de opmerkingen afkomstig uit de vragenlijsten.

2.5 De leerkracht doet er toe (Marzano, 2010).

In deze paragraaf geef ik antwoord op deelvraag 4: *‘Hoe kan ik leerkrachten inspireren om positieve gedragsverandering bij leerlingen te stimuleren?’*

Leerlingen zijn erbij gebaat als leraren planmatig werken aan gedragsverandering. Uit het onderzoek van Leseman (2011) komt naar voren dat niet de methode, maar de attitude cruciaal is voor het goed werken met kinderen in risicosituaties. Leraren gaan er vaak ten onrechte vanuit dat kinderen weten hoe zij zich in bepaalde situaties moeten gedragen. Gewenst gedrag moet actief aangeleerd worden (Sailer, et al., 2010). Hierdoor leren de kinderen hoe gedrag behorende bij de gedragsveranderingen eruit ziet. Ik vind het belangrijk om dit mee te nemen in mijn onderzoek, omdat een verandering begint bij jezelf.

2.5.1 Positieve bekrachtiging

Naast de positieve formulering vind ik het belangrijk dat alle kinderen positieve feedback krijgen. Daarnaast acht ik het belangrijk om consequent te zijn. Ook wordt in de theorie van het oplossingsgericht onderwijzen omschreven hoe belangrijk het is om positieve gebeurtenissen centraal te stellen. Deze gebeurtenissen kun je als leerkracht zelf creëren. Hiermee ligt de nadruk op het positieve, op dat wat goed gaat. Je kijkt naar de mogelijkheden van de ander. Je benoemt en complimenteert wat goed gaat (Cauffman & Van Dijk, 2010). De quote van Dayer (2008) *‘If you change the way you look at things, the things you look at change’*, heeft mij geïnspireerd.

Deze uitspraken worden bevestigd door Golly & Sprague (2011). Zij vermelden dat alle leerlingen positieve feedback moeten krijgen, ook zij die ‘een probleem vormen’ voor het systeem. Verder vermelden zij dat onderzoek uitgewezen heeft dat leerlingen vaker voldoen aan positief gestelde regels (‘Wil je...’) dan negatieve regels (‘Wil je niet...’). Zo zal ‘Rustig lopen in de gang’ eerder opgevolgd worden dan ‘Je mag niet rennen in de gang.’

Dit neem ik mee in mijn meesterstuk door de literatuur en mijn eigen ervaringen te delen met het team bij het ontwikkelen en implementeren van de gedragsregels.

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk beschrijf ik de methodologie die voortgekomen is uit de praktijkvragen. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden worden de gebruikte instrumenten besproken en verantwoord ik mijn keuzes met betrekking tot de onderzoekseenheden, ethiek, validiteit en betrouwbaarheid.

3.1 De onderzoeksstrategie

Dit onderzoek is een combinatie van actieonderzoek met elementen van de onderzoeksmethode quasi-experiment (Harinck, 2010). Ik spreek over een actieonderzoek, omdat het een onderzoek is op het eigen handelen van de leraar en algemene ruimte waarin het handelen plaatsvindt. Door het toepassen van onderdelen van het programma SWPBS wil ik onderzoeken of een bepaalde aanpak effectief is. (Harinck, 2010) Het onderzoek is gericht op het opstellen van eenduidige gedragsregels en de afstemming in de toepassing van deze gedragsregels. Als laatste onderzoek ik wat het effect is van deze interventies.

3.2 De onderzoekseenheden

Ik gebruik meerdere onderzoeksobjecten, namelijk alle leerkrachten van de school, directie, intern begeleiders en de leerlingen van groep 7 en 8. Ik heb gekozen om het onderzoek op het gehele team te richten, omdat naar mijn idee het opstellen van gedragsregels met betrokkenheid van het gehele team het best plaats kan vinden. Hierdoor verwacht ik dat de verantwoordelijkheid en borging van de gedragsregels door het hele team wordt gedragen. Ik vind dit belangrijk, omdat ik denk dat door eenduidigheid er meer duidelijkheid voor de leerlingen ontstaat, waardoor het gedrag zal veranderen. Daarnaast heb ik mijn onderzoek ook gericht op de leerlingen van groep 7 en 8. Ik vind dat deze leerlingen een redelijk zelfbeeld hebben ontwikkeld en zij kunnen zich kritisch opstellen ten opzichte van zichzelf en hun medeleerlingen. Ik vind het belangrijk om het onderzoek vanuit meerdere onderzoekseenheden te belichten, omdat ik verwacht dat er verschil zal zitten in de beleving, mening en ervaringen van leerlingen en leerkrachten; namelijk de gedragsregels en sfeer in de school.

3.3 Het onderzoeksprotocol

De onderzoekstappen staan weergegeven in een tijdpad (bijlage 2). In het tijdpad staat beschreven wanneer wat wordt uitgevoerd, wie ik daarvoor nodig heb.

Daarnaast staat erin beschreven hoe het wordt uitgevoerd. Door de onderzoekstappen uit te werken heb ik het onderzoek transparant gemaakt. Een andere onderzoeker kan het onderzoek over doen.

3.4 De onderzoeksmethoden

Ik heb gebruik gemaakt van verschillende instrumenten, namelijk observaties en vragenlijsten. Hierdoor krijg ik zowel kwantitatieve informatie, maar ook kwalitatieve informatie.

3.4.1 Vragenlijst

De vragenlijst is een gestructureerd instrument, dat bestaat uit een aantal vragen stellingen en daarbij behorende antwoordmogelijkheden (Harinck, 2010). De vragenlijst voor de leerkracht (bijlage 3) is gemengde vragenlijst die bestaat uit gesloten (kwantitatief) en open vragen (kwalitatief). De open vragen dienen de beleving en de mening van de leerkracht aan de oppervlakte te brengen. Het onderdeel gesloten vragen meet het leerkrachtgedrag. De vragenlijst heb ik zelf samengesteld, waarbij ik bij een aantal onderdelen gebruik heb gemaakt van de bestaande 'Checklist voor Toezicht op algemene ruimtes' (Golly & Sprague, 2011). Verder heb ik een kwantitatieve vragenlijst gebruikt bij het onderzoek bij de kinderen. (bijlage 4) Hierdoor krijg ik door middel van aantallen een beeld hoe leerlingen denken over de gedragsregels op school en hoe zij hun eigen aandeel hierin zien.

3.4.2 Observatie

Observatie is één van de belangrijkste manieren om tot kennis te komen (Harinck, 2010). De observatie is een semigestructureerde observatie via aandachtspunten (Harinck, 2010). Ik heb gelet op het gedrag van leerlingen en leerkrachten in de gang bij binnenkomst, onder lestijd en bij het verlaten van de school. Hierbij heb ik op een vrije manier de observaties nauwkeurig genoteerd.

De gegevens uit de vragenlijsten en observaties zijn verder te vinden in hoofdstuk 4 en 5, waarin de analyses en conclusies weergegeven worden.

3.5 Validiteit en betrouwbaarheid

Een belangrijk kwaliteitscriterium in het praktijkonderzoek is de triangulatie, het gebruik van meerdere gegevensbronnen, aldus Harinck (2010). De triangulatie in dit onderzoek heeft betrekking op verschillende informanten. Ik heb gekozen om een vragenlijst af te nemen bij leraren, de schoolleiding en leerlingen van groep 7 en 8. Als tweede heeft de triangulatie betrekking op het soort informatiebronnen, namelijk een vragenlijst voor leerkracht, schoolleiding en leerlingen en verschillende observatiemomenten in de gang. Als derde vorm van triangulatie heb ik gebruik gemaakt van zowel kwalitatieve gegevens en kwantitatieve gegevens.

De betrouwbaarheid heeft betrekking op de nauwkeurigheid van het onderzoek. Dit is terug te vinden in de antwoordmogelijkheden bij de vragenlijsten. Ik heb hierbij gebruik gemaakt van een beoordelingsschaal met vier antwoordmogelijkheden. Hierdoor krijg ik een helder beeld. De validiteit van het onderzoek stijgt door in gesprek te gaan met mijn 'critical friends'. Zij gaan adviezen geven over de hoofdstukken en de meetinstrumenten.

3.6 De onderzoeksinstrumenten

Volgens Harinck (2010) zijn er drie hoofdvormen van waarnemen: vragen stellen, observeren en schriftelijke bronnen raadplegen. In deze paragraaf leg ik uit voor welke onderzoeksmethode ik per deelvraag heb gekozen. Verder leg ik uit hoe ik de deelvragen geconcretiseerd heb, door middel van specifieke uitwerkingen.

3.6.1 Deelvraag 1

Ik kies als onderzoeksinstrument schriftelijke bronnen raadplegen (hoofdstuk 2) om antwoord te geven op deelvraag 1: *'Wat wordt verstaan onder een positieve sfeer?'*.

3.6.2 Deelvraag 2

Voor de tweede deelvraag: *'Hoe ervaren leerkrachten en leerlingen de sfeer in de gang?'*, heb ik voor de onderzoeksmethode vragenlijst gekozen. Ik heb bij de leerkrachtvragenlijst (zie bijlage 3) zowel open en gesloten vragen toegepast (paragraaf 3.4.1).

De leerlingvragenlijst (bijlage 4) bevat gesloten vragen (paragraaf 3.4.1).

3.6.3 Deelvraag 3

Ik kies als eerste onderzoeksmethode schriftelijke bronnen raadplegen (hoofdstuk 2) om antwoord te geven op deelvraag 3: *‘Hoe kom ik samen met het team tot afstemming van gedragsregels in de gang?’*.

Ik heb hiervoor gekozen, omdat er in de literatuur verschillende programma's beschreven staan hoe je met een team kan komen tot gedragsregels. Als tweede onderzoeksmethode heb ik gekozen om gebruik te maken de kennis van de directeur en de bovenbouwcoördinator. Door met hen in gesprek te gaan over de aanpak en benadering tijdens vergaderingen ben ik gekomen tot de aanpak die ik ga hanteren.

3.6.4 Deelvraag 4

Ik kies als onderzoeksmethode schriftelijke bronnen raadplegen (hoofdstuk 2) om antwoord te geven op deelvraag 4: *‘Hoe kan ik leerkrachten inspireren om positieve gedragsverandering bij leerlingen te stimuleren?’*

In de literatuur staan onderzoeken beschreven die aangeven welke programma's gedragsverandering stimuleren en wat de taak van de leerkracht hierin is. Verder heb ik hiervoor mijn eigen kennis, opgedaan tijdens de bijeenkomsten van de studie, gebruikt om leerkrachten te inspireren tijdens teambijeenkomsten.

3.7 Ethiek

Uitgaande van de set principes in het kader van ethische reflectie op praktijkonderzoek, waarbij mijn eigen waarden en normen een grote rol spelen is het onderzoek binnen de gestelde kader uitgevoerd. Om de anonimiteit te waarborgen spreek ik over leerlingen groep 7 en groep 8. Om aan het principe vertrouwen, bedrog en zelfbedrog te voldoen, heb ik meerdere overlegmomenten ingepland om met de directie, bovenbouwcoördinator en 'critical friends' in gesprek te gaan. Hiermee voldoe ik ook aan het principe collegialiteit en concurrentie. Daarnaast heb ik in het kader van zorgvuldigheid en nalatigheid, meerdere gesprekken gevoerd met de directie om tot een passende onderzoeksvraag te komen en heb ik toestemming gevraagd voor het uit te voeren onderzoek. Als derde zorg ik dat alle gegevens volledig worden gepresenteerd.

In het volgende hoofdstuk staan de gegevens gepresenteerd voortgekomen uit de vragenlijsten die zijn ingevuld in de nul- en eindmeting van het onderzoek. Ook zullen de gegevens uit de drie observatiemomenten in hoofdstuk 4 worden gepresenteerd.

Hoofdstuk 4: Data analyse en resultaten.

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op twee deelvragen, namelijk: *‘Wat wordt verstaan onder een positieve sfeer in de gang?’* en *‘Hoe ervaren leerkracht en leerling de sfeer in de gang?’*. Tevens toon ik in dit hoofdstuk het effect aan van de interventies in dit onderzoek.

Om antwoord te kunnen geven op deze deelvragen hebben de leerkrachten in het begin en aan het eind van het onderzoek een leerkrachtvragenlijst ingevuld (bijlage 3). Van de 18 leerkrachten, 2 intern begeleiders en directeur op het moment van de nulmeting, hebben alle 21 personen de lijst geretourneerd ($n=21$). Bij de eindmeting hebben 17 leerkrachten, 2 intern begeleiders en de directie de vragenlijst geretourneerd ($n=20$).

Ook heb ik leerlingen van groep 7 en 8 in het begin en aan het eind van het onderzoek een leerlingvragenlijst (bijlage 4) in laten vullen. Van de 43 leerlingen in groep 8 hebben 40 leerlingen de vragenlijst ingevuld, van de 51 leerlingen in groep 7 hebben 51 leerlingen de vragenlijst ingevuld ($n=91$). Het verschil in het aantal leerlingen bij groep 8 is te verklaren door het aantal zieke leerlingen op de afnamemomenten.

4.1. Data-analyse

Voor het verwerken van kwantitatieve gegevens heb ik gebruik gemaakt van een kruistabel en frequentieverdeling in de vorm van een staafgrafiek. Een kruistabel is volgens Harinck (2010) een bruikbaar middel om onderzoekseenheden met elkaar te vergelijken. Voor de verwerking van kwalitatieve gegevens heb ik gekozen voor de geordende schoenendoos (Harinck, 2010). Ik heb gebruik gemaakt van de geordende schoenendoos, omdat ik op deze manier meer ordening kan aanbrengen in de gegevens die ik ontvangen heb uit de open vragen vanuit de vragenlijsten. De consequentie hiervan is dat het redelijk subjectief wordt, omdat ik mijn eigen interpretatie toepas bij de ordening van de gegevens.

4.2. Vragenlijst

Door middel van het afnemen van een vragenlijst voor zowel leerkracht en leerling wil ik de sfeer in de gang meten. De vragenlijst voor de leerkracht, is onderverdeeld in een gesloten en open deel. De open vragen dienen de beleving en de mening van de leerkracht aan de oppervlakte te brengen. De gesloten vragen op de leerlingvragenlijst geven antwoord op hoe leerlingen de sfeer in de gang ervaren, hun eigen aandeel hierin zien en hun mening geven over de interventies van de leerkracht. Ook wil ik weten of de interventies, opgestelde gedragsregels en gemaakte afspraken over de houding van de leerkracht, invloed hebben op het gedrag van leerlingen in de gang.

4.2.1. Resultaten open vragen leerkrachtvragenlijst

Op de open vragen bij de nulmeting geven de meeste leerkrachten overeenkomende antwoorden. De geschreven toelichting van de leerkrachten, directie en intern begeleiders zijn verwerkt in een geordende schoenendoos (bijlage 5). De vraag is als volgt gesteld: *‘Wat of welke regels wil je graag anders zien?’*, Hieruit blijkt dat het team het belangrijk acht dat de gedragsregels positief geformuleerd zijn. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat deze regels zichtbaar zijn in alle ruimtes. Al deze opmerkingen neem ik mee in mijn onderzoek bij het opstellen van de gedragsregels voor de school. Er wordt veel gesproken over duidelijkheid/ en eenduidigheid. Dit neem ik mee bij het implementeren en evalueren van de gedragsregels.

De volgende open vraag *‘Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de regels houden?’* is zowel tijdens de nulmeting als de eindmeting gesteld. De geschreven toelichting van de leerkrachten, directie en intern begeleiders (bijlage 6) is verwerkt in een geordende schoenendoos (Harinck, 2010).

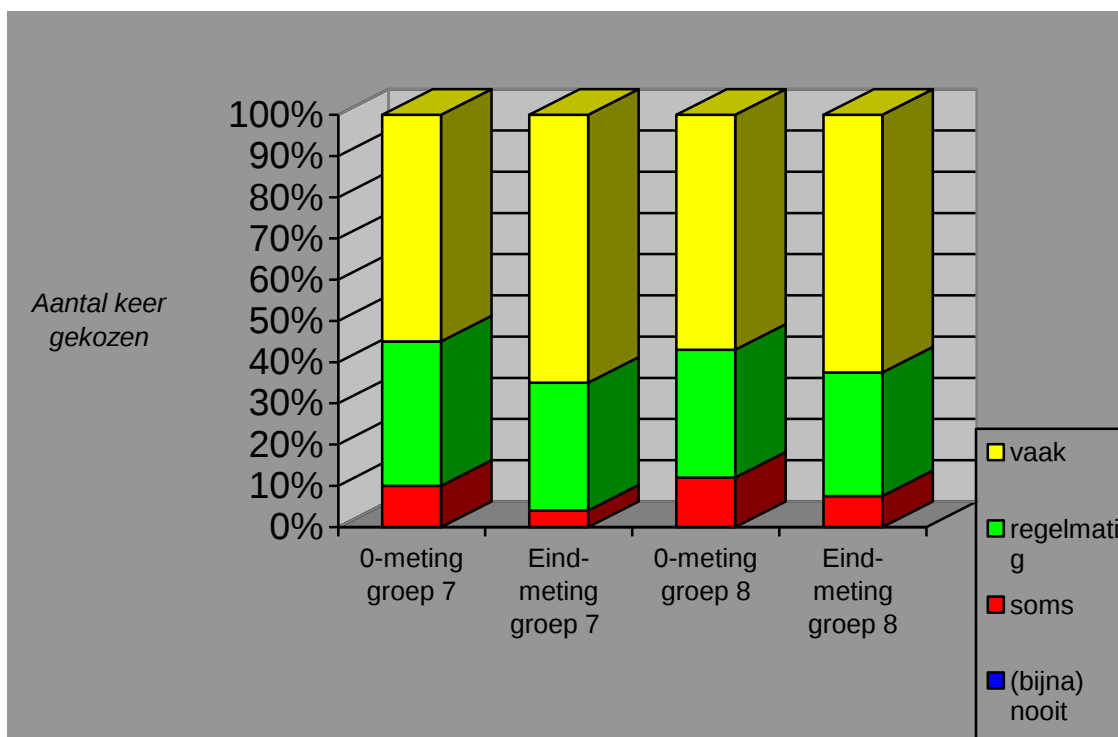
Zoals je ziet bij de nulmeting vinden veel leerkrachten dat we weinig consistent zijn in de controle/consequenties van de gedragsregels in de gang. Daarnaast vinden zij de aandacht voor de regels belangrijk en het eenduidig toepassen hiervan. Hierin is bij de eindmeting al duidelijk verbetering zichtbaar. De leerkrachten geven aan dat ze dezelfde regels hanteren en ze zijn zichtbaar voor leerkracht en leerling. Daarnaast is iedereen bewust bezig met de gedragsregels. Hieruit kan je concluderen dat het invoeren van de nieuwe gedragsregels een positief effect heeft. Veel leerkrachten

geven aan dat er nog winst te behalen is bij het maken van afspraken over consequenties bij overtreding van de gedragsregels. Daarnaast wordt aan gegeven dat het belangrijk is dat we gedragsregels regelmatig op de agenda terug laten komen.

De laatste open vraag *'In de gang zie ik..'* is zowel tijdens de nulmeting als eindmeting gesteld. De geschreven toelichting is verwerkt in een geordende schoenendoos (bijlage 7). Je ziet in deze bijlage dat er minder overtredingen zijn van de gedragsregels. Dit is zichtbaar in het feit dat er meer controle is in de gang en leerkrachten spreken leerlingen aan op het zowel positieve als negatieve gedrag. Ook wordt er meer rust waargenomen door de leerkrachten. Een aantal leerkrachten geeft aan dat het op de gang vaak rommelig is. Hierin kunnen we nog winst behalen.

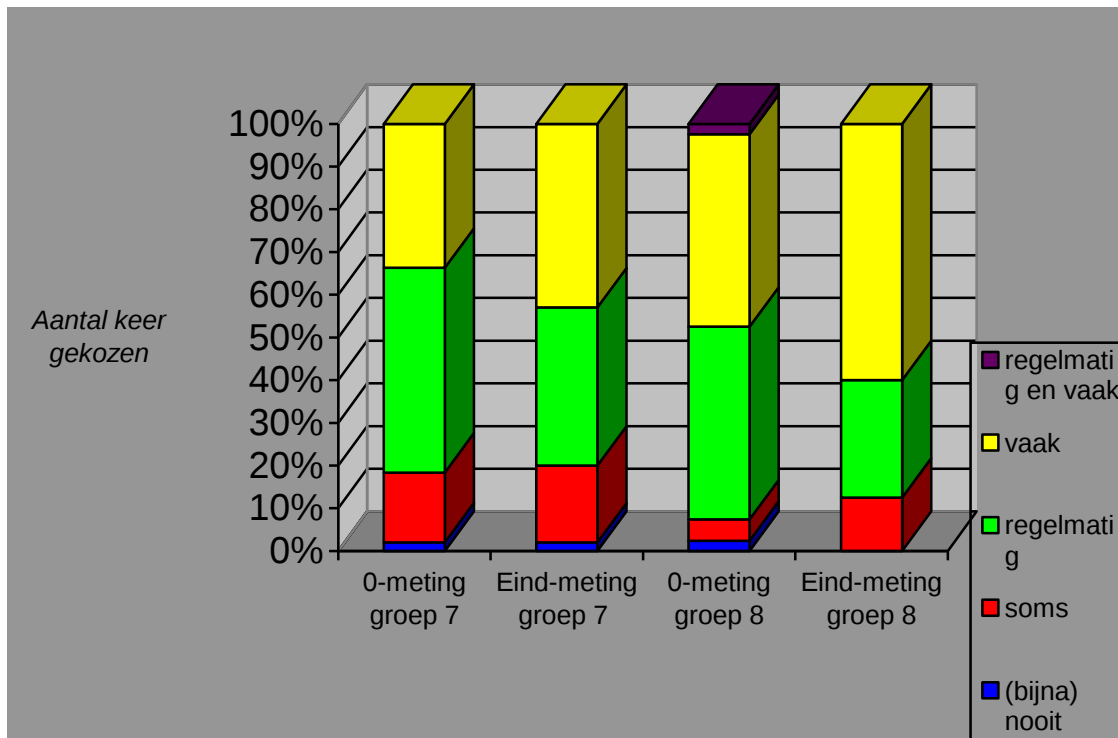
4.2.2. Resultaten leerling-vragenlijst

Hieronder worden, aan de hand van een frequentieverdeling, de gegevens gepresenteerd afkomstig van de leerlingvragenlijst.

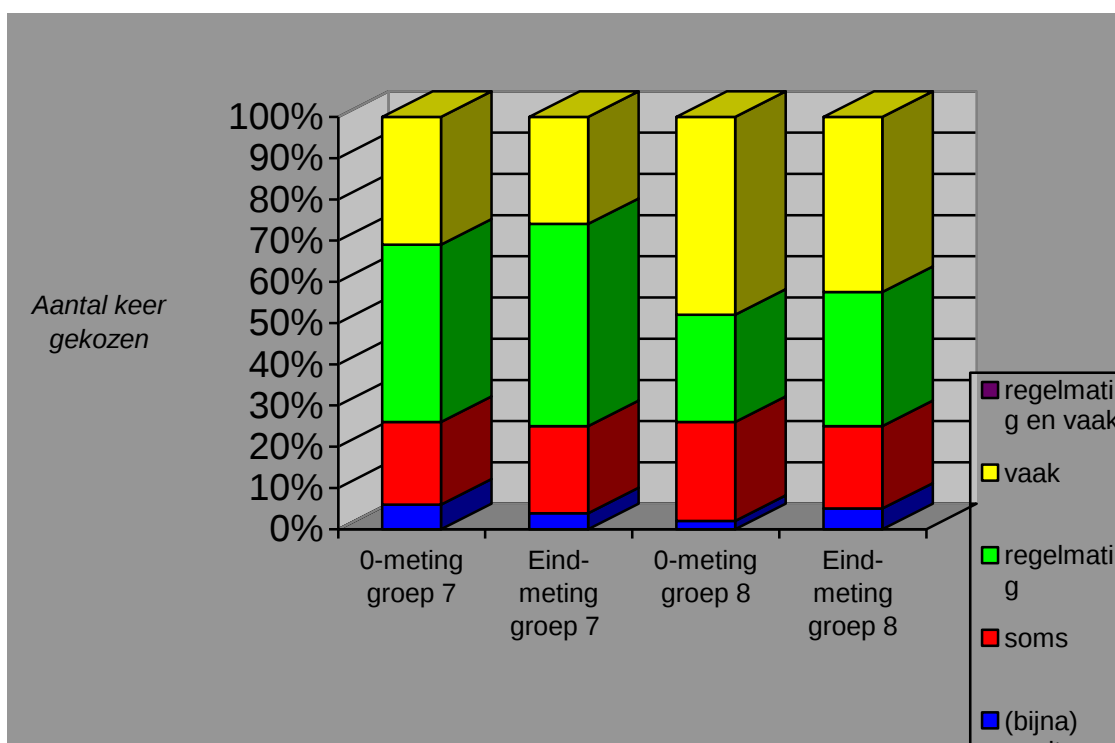
Figuur 4.1 Ik houd me aan de afspraken in de algemene ruimtes

Zoals je ziet is er een verschuiving zichtbaar bij het houden aan de regels in de algemene ruimtes. De groep die 'soms' heeft beantwoord, is bij groep 7 en 8 verminderd. De leerlingen beoordelen het gedrag van zichzelf positiever. De interventies die zijn gedaan zijn hebben een positieve invloed op het gedrag van de leerlingen.

Figuur 4.2 De sfeer tussen leerlingen in de algemene ruimtes is prettig

Uit bovenstaand figuur kan ik concluderen dat de leerlingen de sfeer in de algemene ruimtes over het algemeen als prettig beschouwen. Er is in groep 7 en 8 een positieve verschuiving zichtbaar. Volgens de grafiek is het aantal leerlingen, dat 'bijna nooit' of 'soms', invult gestegen. Hierbij is het van grote waarde dat we bekijken hoe we dit aantal kunnen verkleinen.

Figuur 4.3 Op school praten en leren we over hoe je met elkaar om hoort te gaan

Je ziet in dit figuur dat er naar beleving van kinderen minder vaak gesproken wordt over hoe we met elkaar om horen te gaan. Kijkend naar de nulmeting en de eindmeting is er weinig verschuiving zichtbaar. Hieruit mag je concluderen dat we als school nog meer aandacht horen te besteden aan de omgang met elkaar. Als onderzoeker verbaast mij dit gegeven, omdat we door het implementeren van de gedragsregels bewuster aandacht besteden aan de omgang met elkaar dan voorheen.

4.2.3. Resultaten leerkrachtvragenlijst en leerling-vragenlijst

Hieronder worden gegevens uit de leerling- en leerkrachtvragenlijst, aan de hand van een matrix, gepresenteerd. De antwoorden op de stelling *‘De regels in de algemene ruimte zijn voor mij duidelijk’*, staan hieronder gepresenteerd.

Frequentie duidelijkheid regels op school				
Personen	Eens 1	2	3	Oneens 4
Leerkracht	61%	28%	11%	0%
Management	33%	0%	67%	0%
Leerling gr. 7	65%	29%	4%	2%
Leerling gr. 8	60%	33%	5%	2%
Frequentie duidelijkheid regels op school personeel (n= 21)				
Frequentie duidelijkheid regels op school leerling (n= 91)				

Figuur 4.4 Frequentie duidelijkheid regels op school nulmeting

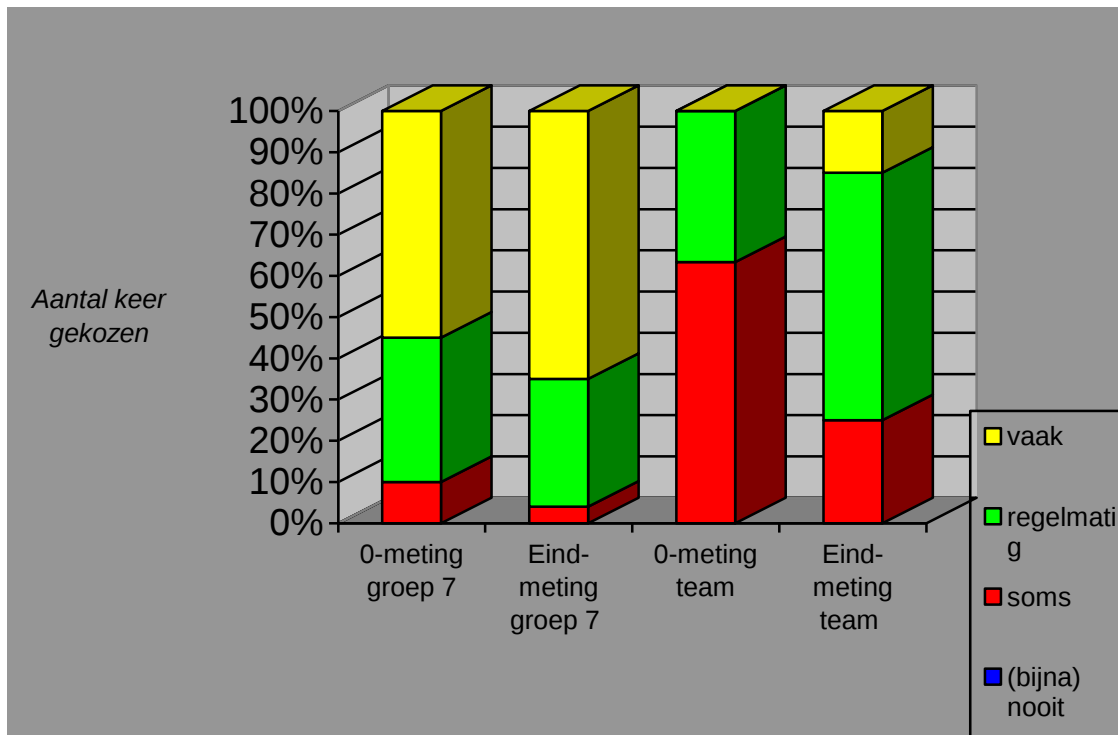
Frequentie duidelijkheid regels op school				
Personen	Eens 1	2	3	Oneens 4
Leerkracht	76%	24%	0%	0%
Management	0%	67%	33%	0%
Leerling gr. 7	84%	14%	2%	0%
Leerling gr. 8	72,5%	27,5%	0%	0%
Frequentie duidelijkheid regels op school personeel (n=20)				
Frequentie duidelijkheid regels op school leerling (n= 91)				

Figuur 4.5 Frequentie duidelijkheid regels op school eindmeting

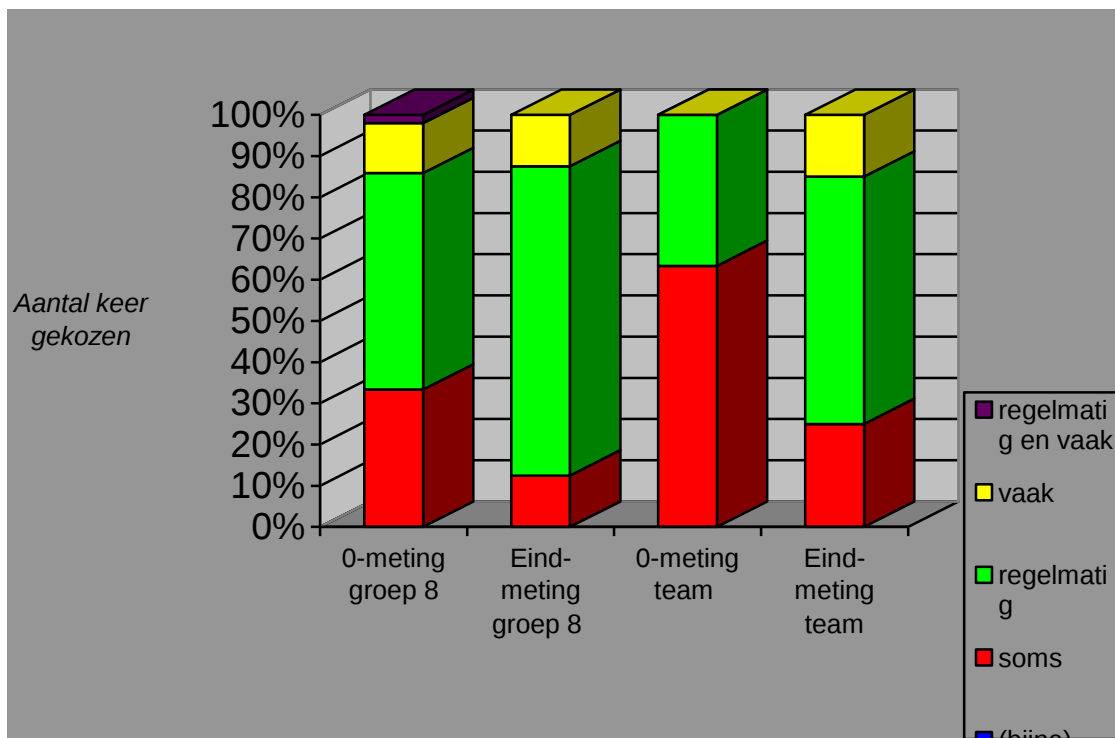
In figuur 4.4 en 4.5 is bij alle groepen: leerkracht, management, groep 7 en groep 8 een verandering zichtbaar tussen de nulmeting en eindmeting. Je ziet dat de leerkrachten, van 61% bij de nulmeting naar 76% bij de eindmeting, de regels als geheel duidelijk beschouwen. Het management, directie en intern begeleiders, wijkt hiervan af. Zij ervaren de regels, 67%, nog niet volledig duidelijk en 1 persoon ervaart het als bijna niet duidelijk. Verder is in de twee figuren hierboven bij de leerlingen een duidelijke verbetering te zien. Van de leerlingen in groep 7 is het 65% eens bij de nulmeting met de stelling: *‘De regels in de algemene ruimtes, gang, computerlokaal, toilet en aula zijn voor mij duidelijk’*. Dit is verschoven naar 84% bij de eindmeting.

Dit is ook zichtbaar bij de leerlingen van groep 8. Van de leerlingen in groep 8 is het 60% eens bij de nulmeting met de stelling. Dit is verbeterd naar 72,5%.

In de afgelopen periode van drie weken, heeft elke week één regel centraal gestaan. De overige drie regels worden in de komende drie weken centraal gesteld. Hierdoor is een mogelijke verklaring te geven voor het feit dat nog niet alle regels duidelijk zijn bij iedere onderzoeksgroep.

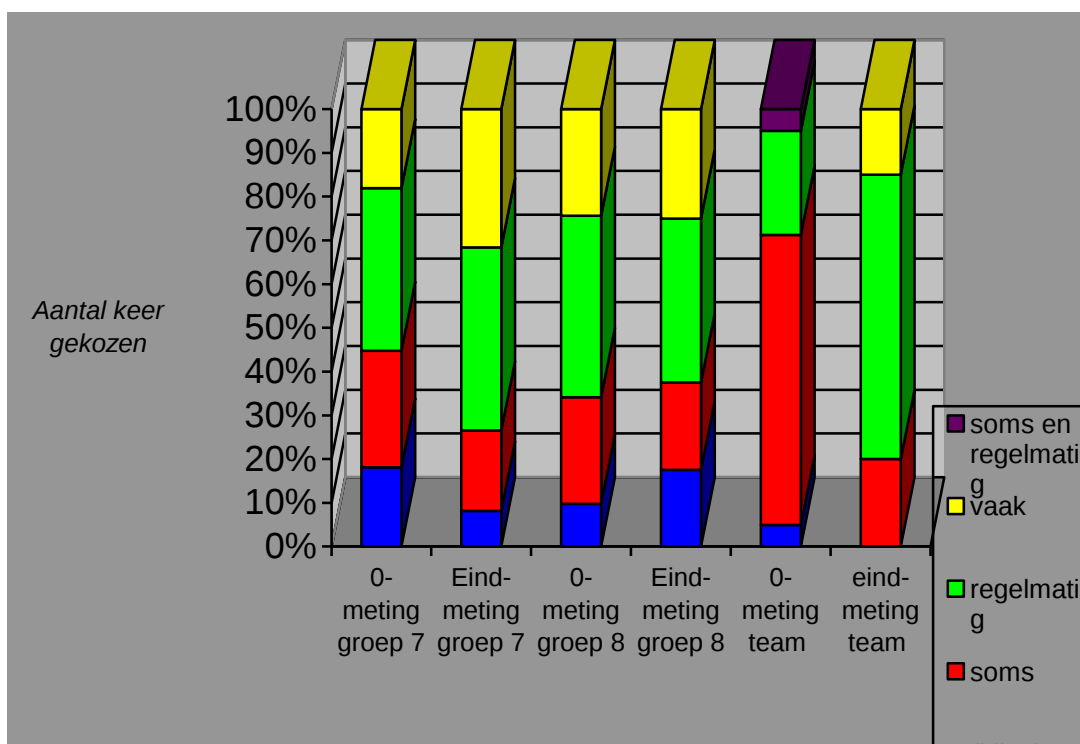

Figuur 4.6 De kinderen van groep 7, houden zich aan de afspraken in de algemene ruimtes

Figuur 4.7 De kinderen van groep 8 houden zich aan de afspraken in de algemene ruimtes

In figuur 4.6 en 4.7 is duidelijk te zien dat zowel leerkrachten als de leerlingen van groep 7 en 8 bij de eindmeting positiever kijken naar het gedrag van de kinderen in vergelijking met de nulmeting. Hieruit kan ik de conclusie trekken dat de interventies die gedaan zijn een positieve invloed hebben op het gedrag van de leerlingen.

Figuur 4.8 Leerkrachten spreken leerlingen op dezelfde manier aan.

Zoals je hierboven in figuur 4.8 ziet is bij alle onderzoeksgroepen een verschuiving zichtbaar. De leerlingen van groep 7 ervaren dat leerkrachten hen vaker op dezelfde manier aanspreken. Daarentegen is er bij groep 8 een stijging te zien bij het aantal leerlingen die ervaren dat de leerkrachten de leerlingen (bijna nooit) op eenzelfde manier aanspreken. Hier heb ik in het onderzoek geen verklaring voor gevonden. Een grote positieve verandering is te meten bij het team. De leerkrachten ervaren dat we leerlingen regelmatig en ook vaak, zelfs 70%, op dezelfde manier aanspreken. In de korte periode waarin de gedragsregels centraal hebben gestaan en leerkrachten bewust bezig zijn geweest met de afgesproken manier van aanspreken is er al een ontwikkeling zichtbaar.

4.3. Observaties

Omdat het alledaagse waarnemen ons veel leert, heb ik gebruik gemaakt van twee observatiemomenten om te bekijken wat er te zien is op de gang.

Ik heb gekozen om op drie verschillende tijden op één dag te observeren, omdat ik verwacht dat er verschil zichtbaar zal zijn op de verschillende tijden.

Als observant heb ik me neutraal gedragen, als outsider (Harinck, 2010). De observaties staan verwerkt in een matrix (bijlage 8).

Uit de observaties blijkt het volgende:

- Bij observatiemoment 1 werd op alle gemeten tijden gerend in de gang. Dit was bij observatiemoment 2 aanzienlijk minder.
- Bij zowel observatiemoment 1 als 2 praten de leerlingen grotendeels hardop als ze binnen komen en naar huis toe gaan.
- Het aantal leerlingen dat tijdens de lestijd hardop praat in de gang is bij observatiemoment 2 minder. De leerlingen worden door een leerkracht bij observatiemoment 2 aangesproken. Dit was bij observatiemoment 1 niet het geval.
- Bij observatiemoment 2 zijn weinig kinderen die aan elkaar zitten zichtbaar. 1 leerling maakt schopbewegingen en wordt hierop aangesproken door een leerkracht.
- Bij observatiemoment 1 liggen er veel spullen op kasten, tafels en op de grond. Bij observatiemoment 2 hangen leerlingen hun tassen en jassen aan de kapstok. Op een aantal plaatsen liggen er spullen op de grond.

De regels: 'Toon respect voor de spullen van jezelf en anderen', 'We houden de school en de omgeving netjes' en 'We zorgen samen voor rust in de school' en de gemaakte afspraken (bijlage 9 en 10) hebben een bijdrage geleverd aan het resultaat dat zichtbaar is in deze observaties. Alle leerkrachten stonden, zoals afgesproken bij binnenkomst om 8.25 uur, bij de deur van het klaslokaal. Uit de observatie blijkt dat de leerkrachten bewust bezig zijn met het stimuleren van positief gedrag en de leerlingen worden met regelmaat aangesproken op negatief opvallend gedrag, zoals rennen en hardop praten tijdens lestijden.

In hoofdstuk 5 maak ik koppelingen tussen de geraadpleegde literatuur (hoofdstuk 2) en de resultaten uit dit hoofdstuk.

Hoofdstuk 5: Conclusies

In dit hoofdstuk worden de data-analyses en resultaten uit hoofdstuk 4 gekoppeld aan de literatuur in hoofdstuk 2. Hierdoor geef ik antwoord op alle deelvragen van het onderzoek. De onderzoeksvraag zal tevens worden beantwoord. In de laatste paragraaf geef ik mijn aanbevelingen.

5.1 Deelvraag 1

Het antwoord op de eerste deelvraag *‘Wat wordt verstaan onder een positieve sfeer?’* staat beschreven in hoofdstuk 2.

Omdat sfeer een subjectief begrip is, blijft het lastig om een eenduidig antwoord te geven op deze deelvraag. Toch is sfeer een aanwezige werkelijkheid. Hieronder geef ik zo objectief mogelijk antwoord met behulp van de literatuur. Je spreekt over een positieve sfeer als mensen: ontspannen zijn, spontaan zijn, open staan, ontvankelijk voor elkaar zijn, zichzelf kunnen en durven te zijn en op collectief niveau op elkaar gericht zijn (Laevers et al., 2004).

Volgens Van Lieshout (2009) komen gedragsproblemen minder voor als kinderen en begeleiders zich veilig voelen. Veilige scholen zijn effectieve leeromgevingen. Het werken aan een positieve sfeer bevordert het welbevinden van kinderen. Uit het onderzoek (figuur 4.6 en 4.7) kan ik concluderen dat dit ook voor de leerkrachten geldt. In de aanleiding van het onderzoek (hoofdstuk 1) heb ik omschreven dat leerkrachten moeite hebben met leerlingen die zich niet aan de regels houden. In de figuren 4.6 en 4.7 is af te lezen dat steeds meer leerkrachten ervaren dat leerlingen zich aan de regels houden. Hierdoor zal het welbevinden van de leerkrachten gestegen zijn. Dit heeft weer effect op de sfeerbeleving van zowel de leerkracht als de leerling.

5.2 Deelvraag 2

Het antwoord op deelvraag 2 *‘Hoe ervaren leerkracht en leerling de sfeer in de gang?’* is te vinden in de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens in hoofdstuk 4.

Uit de kwantitatieve gegevens blijkt dat zowel bij de nulmeting als de eindmeting (figuur 4.2) de leerlingen de sfeer in de gang over het algemeen als ‘regelmatig’ of ‘vaak’ prettig beschouwen. De percentages bij de antwoordkeuzes ‘regelmatig’ en ‘vaak’ zijn bij zowel de leerlingen groep 7 als groep 8 bij de eindmeting gestegen. Dit

laat zien dat de sfeer door middel van de interventies, opgestelde gedragsregels en de implementatie ervan, gestegen is. Verder lees ik uit de kwalitatieve gegevens dat er bij de eindmeting minder overtredingen zijn van de gedragsregels (bijlage 7). Dit is zichtbaar in het feit (bijlage 8) dat er meer controle is in de gang en leerkrachten spreken leerlingen aan op het positieve en negatieve gedrag. Ook wordt er meer rust waargenomen door de leerkrachten. Hieruit kan ik concluderen dat de sfeer gestegen is en dat de leerkracht en leerling op collectief niveau in hogere mate op elkaar gericht zijn (Leavers et al., 2004).

5.3 Deelvraag 3

In hoofdstuk 2 en hoofdstuk 4 wordt antwoord gegeven op deelvraag 3 *‘Hoe kom ik samen met het team tot afstemming van gedragsregels in de gang?’*

Om tot afstemming van gedragsregels in de gang te komen, maak je een begin met het gezamenlijk formuleren van de waarden die de school belangrijk vindt.

Vervolgens benoemt het schoolteam het gedrag dat past bij deze waarden en leert het de kinderen actief aan. Adequaat gedrag wordt hierna systematisch positief bekrachtigd. Hiermee wordt een veilig en positief schoolklimaat gecreëerd (SWPBS, 2009). Hierbij is het belangrijk volgens Golly & Sprague (2011) dat regels positief geformuleerd zijn, op alle vormen van gedrag gericht zijn en alle leerlingen en personeelsleden ze kennen. Daarom acht ik het van belang dat alle leerkrachten betrokken worden bij het proces om tot afstemming van de gedragsregels te komen. Dat heeft mij tot de volgende stap gezet, waarbij ik leerkrachten gevraagd heb naar de duidelijkheid van de gedragsregels op school op het moment van nulmeting (figuur 4.4). Daarnaast vind ik het belangrijk om door middel van teambijeenkomsten en vragenlijsten aan collega's hun mening, adviezen en ideeën te vragen, om te komen tot gedragsregels. Vanuit de theorie en vanuit de leerkrachtvragenlijst kan ik concluderen dat het belangrijk is dat regels positief gesteld zijn, regels duidelijk zichtbaar zijn, gewenst gedrag wordt geoefend en zo nodig consequenties aan het gedrag gebonden zijn. Een belangrijke voorwaarde om samen met het team te komen tot gedragsverwachtingen, is het luisteren naar ieder teamlid. Hierbij vind ik het belangrijk dat ieder teamlid het gevoel heeft inspraak te hebben en te zorgen dat je ontwikkelingen regelmatig terugkoppelt.

5.4 Deelvraag 4

Het antwoord op deelvraag 4 *‘Hoe kan ik leerkrachten inspireren om positieve gedragsverandering bij leerlingen te stimuleren?’* is te vinden in hoofdstuk 2.

Uit mijn eigen ervaring kan ik concluderen dat het belangrijk is om literatuur in een presentatie te betrekken om leerkrachten te inspireren, waarbij voorbeelden worden gegeven aan de hand van ‘good practice’, filmpjes en foto’s. Ik heb in mijn presentatie de gegevens gepresenteerd uit de nulmeting. Hierdoor kon ik de overeenkomsten en verschillen laten zien tussen de literatuur en de nulmeting. De overeenkomsten zijn te vinden in de afspraken van Golly & Sprague (2011). Zij vermelden dat alle leerlingen positieve feedback moeten krijgen, ook zij die een ‘probleem’ vormen voor het systeem. Daarnaast geven zij aan dat onderzoek uitgewezen heeft dat leerlingen vaker voldoen aan positief gestelde regels (‘Wil je...’) dan negatieve regels (‘Wil je niet...’). Zo zal ‘Rustig lopen in de gang’ eerder opgevolgd worden dan ‘Je mag niet rennen in de gang.’

Uit het onderzoek van Leseman (2011) komt naar voren dat niet de methode, maar de attitude cruciaal is voor het goed werken met kinderen in risicosituaties.

Deze koppeling is belangrijk geweest in het inspireren van collega’s. Door het geven van ‘good practice’ vanuit mezelf en een aantal collega’s, heb ik andere leerkrachten aan het denken gezet. Dit was zichtbaar tijdens de observaties (bijlage 8) en af te lezen in figuur 4.8. Hierin wordt duidelijk dat de leerkrachten, leerlingen steeds meer op eenzelfde manier aanspreken. Bij het implementeren van de regels (bijlage 10) hebben we de afspraak gemaakt dat we leerlingen zoveel mogelijk op een positieve manier benaderen.

5.5 Onderzoeksvraag

‘Hoe kan ik als gedragsspecialist samen met het team komen tot gedragsverwachtingen in de gang, zodat er een positieve sfeer ontstaat?’

Ik kan concluderen dat het met elkaar in gesprek gaan een belangrijke voorwaarde is om te komen tot gedragsverwachtingen. Daarnaast vind ik het belangrijk om literatuur te bestuderen (paragraaf 5.3). Door middel van de antwoorden op de deelvragen is tevens de onderzoeksvraag beantwoord. In figuur 4.2 is af te lezen dat de sfeer in de algemene ruimtes bij de nulmeting grotendeels als ‘regelmatig’ en ‘vaak’ prettig wordt beschouwd. De sfeer werd door de kinderen al als positief beschouwd. De nieuw opgestelde gedragsregels (bijlage 8) hebben invloed gehad op

de sfeer. In figuur 4.2 kun je bij de eindmeting aflezen dat de sfeer is verbeterd ten opzichte van de nulmeting. De uitspraak van Lewis (2010) is een samenvattend antwoord op de onderzoeksvraag. *'We can't make students learn or behave. We can create environments to increase the likelihood students learn and behave!'*

5.6 Aanbevelingen

De onderzoeksresultaten laten zien dat de invoering van gedragsregels en de gemaakte afspraken een gewenst effect hebben. Dit effect is zichtbaar in de ervaring van de leerlingen, de duidelijkheid van de regels voor leerkracht en leerling. Uit de onderzoeksvraag, deelvragen en interventies stel ik de volgende aanbevelingen op:

- Het is van belang om een jaarplan op te stellen, waarin vermeld staat welke regel wanneer centraal staat.
- De regel die centraal staat hangt zichtbaar in iedere klas en in alle algemene ruimtes.
- De gekleurde poster hangt op 4 verschillende plaatsen zichtbaar in de gang.
- Preventief aandacht besteden aan de gedragsregels, ter voorkoming van gedragsproblemen (Newton, 2009; Golly & Sprague, 2011)
 - o Na iedere vakantie worden de regels met daarbij het gewenste gedrag concreet besproken, geoefend, beloond, ongewenst gedrag genegeerd en zo nodig zijn er consequenties aan het gedrag verbonden.
 - o Humor inzetten, grapjes maken;
 - o Gebruik van energizers;
 - o Non-verbale communicatie inzetten: zoals glimlach, knipoog, schouderklopje, duim, een vooraf afgesproken teken.
 - o Standaardbegroeting bij de deuropening bij binnenkomst, zowel 's ochtends als 's middags (toezicht houden, positief gedrag belonen en welkom heten).
- Gedrag waarderen en belonen (Newton, 2009; Golly & Sprague, 2011)
 - o Complimenten geven;
 - o Bemoedigen;
 - o Non-verbale communicatie inzetten: zoals glimlach, knipoog, schouderklopje, duim, een vooraf afgesproken teken
 - o Leerkrachten geven kinderen op een positieve manier feedback (wij lopen in de gang...)

- Ongewenst gedrag minimaliseren (Newton, 2009)
 - Negatief gedrag zoveel, als vanwege de veiligheid toelaatbaar is, negeren en tegelijkertijd aandacht geven aan het gewenste gedrag.
 - Persoonsafhankelijk corrigeren
 - Kleine correcties geven kort na aanwijsbaar vertoond gedrag;
 - Feedback geven op vertoond ongewenst gedrag en niet op de persoon die het gedrag laat zien;
 - (non-verbale) communicatie inzetten: een vooraf afgesproken teken.
 - Het is belangrijk dat er schoolbreed afspraken gemaakt worden over consequenties bij overtreding van regels.
- Het is belangrijk dat de gedragsregels en het leerkrachtgedrag met regelmaat op een vergadering geëvalueerd worden.
- Daarnaast is het ook belangrijk dat teamleden elkaar aan blijven spreken op de dingen die we zien. Daarbij is het ook belangrijk dat je open staat voor feedback van anderen.

5.7 Inclusief onderwijs

Inclusief Onderwijs WSNS⁴ regio 41-07 Gorinchem e.o. (z.d.) geeft aan dat Inclusief Onderwijs betekent dat alle kinderen, ongeacht achtergrond, dezelfde scholen bezoeken, in heterogene groepen functioneren en het gewone onderwijsprogramma volgen afgestemd op hun eigen mogelijkheden.

Ik vind dat juist leerlingen met gedragsproblemen een consequente, voorspelbare en eenduidige omgeving nodig hebben, omdat zij door structuur beter hun gedrag kunnen reguleren. Dit is zichtbaar in de opgestelde gedragsregels in dit onderzoek. Op deze manier kunnen leerlingen met speciale onderwijsbehoeftes beter meedraaien in het normale onderwijs. Ik vind dit belangrijk, omdat kinderen in hun normale omgeving blijven, waardoor de contacten met klasgenoten ook buiten school blijven.

Habib (2012) is een film aan het ontwikkelen met de titel '*Who Cares About Kelsey*'. Het thema in deze film is: 'Hoe kunnen we leerlingen met emotionele- en gedragsproblemen succesvol laten deelnemen aan het reguliere onderwijs?' De ondersteuning en interventie met behulp van SWPBS komt in deze film nadrukkelijk aan de orde.

Van Balkom (2011) zegt dat een combinatie van SWPBS en een professionele pedagogische houding, garant staat voor een positieve bejegening van leerlingen met uitdagend gedrag. Ik vind het belangrijk om in mijn omgang met kinderen continu op mijn leerkrachtgedrag te reflecteren, zodat dit beter afgestemd is op het individuele kind. Door goed te kijken naar de onderwijsbehoeften van leerlingen en verandering bij mezelf te zoeken, in plaats van het kind willen veranderen, heb ik geleerd dat het gedrag van kinderen op een positieve manier verandert.

Dit wordt bevestigd door de uitspraak van Golly en Sprague (2011) waarin zij zeggen dat 'PBS doelmatige methoden aanreikt om het gedrag van *alle* leerlingen in *alle* schoolsituaties te kunnen beheersen.

In hoofdstuk 6 reflecteer ik op het verloop van het onderzoek en de onderzoeksresultaten. Daarnaast beschrijf ik wat het onderzoek voor mij persoonlijk betekend heeft. Ook reflecteer ik op de verwachtingen die ik gesteld heb in hoofdstuk 1.

⁴ Weer Samen Naar School

Hoofdstuk 6: Evaluatie

In dit hoofdstuk evalueer ik op het onderzoek. Hierbij betrek ik mijn verwachtingen zoals ik deze in hoofdstuk 1 vooraf gesteld had en het procesverloop van het praktijkonderzoek. Verder richt ik een kritische blik op mezelf, waarbij ik reflecteer op het proces van het onderzoek. Als laatste beschrijf ik mijn persoonlijke groei.

6.1 Reflectie op mijn verwachtingen

Zoals omschreven in hoofdstuk 1 was mijn verwachting dat eenduidige gedragsregels binnen de school een positief effect zullen hebben op het gedrag van leerlingen. Omdat dit onderzoek is gericht op een korte periode, had ik verwacht dat het effect minimaal zou zijn. De resultaten, zichtbaar in figuur 4.1, 4.6 en 4.7 (hoofdstuk 4), hebben me op een positieve manier verrast. De verklaring dat nog niet alle regels duidelijk zijn bij iedere onderzoeksgroep, heeft vermoedelijk te maken met het feit dat maar drie van de zes gedragsregels tot aan de eindmeting centraal hebben gestaan.

Daarnaast is te lezen in hoofdstuk 1 dat mijn verwachting was dat ik een begin kon maken met de focus op het positief kijken naar leerlingen. Deze positieve kijk is zichtbaar in de vraag *'Ik reageer (bijna) nooit, soms, regelmatig of vaak positief op het gedrag van de kinderen?'*. Bij de eindmeting geven 9 van de 20 personeelsleden aan, regelmatig positief te reageren op leerlingen tegen 6 personeelsleden bij de nulmeting. Omdat ik een positieve benadering naar kinderen belangrijk vind, ben ik blij met de ontwikkeling die zichtbaar is bij de leerkrachten. Ze vertellen mij dat ze bij het benaderen van leerlingen bewuster nadenken over hun woordkeuze. Ik wil deze positieve benadering, komende schooljaar, regelmatig in het team bespreekbaar maken.

6.2 Reflectie op het proces

In dit onderzoek wilde ik zoeken naar de mogelijkheden om samen met het team gedragsregels te ontwikkelen. Allereerst vond ik het belangrijk om me te verdiepen in de literatuur. De lessen bij de module 'Brede Aanpak Gedrag' hebben me geïnspireerd. Om mijn kennis te vergroten, heb ik het programma PBS bestudeerd aan de hand van het boek van Golly & Sprague (2011). Deze literatuurstudie heeft vooral mijn kijk op leerkrachtgedrag vergroot. Daarbij vond ik het belangrijk om een goede balans te vinden tussen de vergaarde kennis en de praktijk.

Ik ben als leerkracht continu aan het reflecteren op mijn leerkrachtgedrag en vind het daarom belangrijk om leerkrachtgedrag te onderzoeken door middel van vragenlijsten.

Een volgende keer zou ik bij het opstarten van een onderzoek me, net als nu, ook eerst verdiepen in de literatuur, zodat ik weet waarover ik praat en literaire bronnen als achtergrondinformatie kan toepassen in mijn verhaal naar collega's. Daarnaast zou ik door middel van een vragenlijst of interview naar de mening, visie en ideeën van collega's vragen, omdat ik het belangrijk vind om niet alleen mijn eigen weg te volgen. Ik vind luisteren naar anderen en deze informatie meenemen in een onderzoek belangrijk om te komen tot schoolontwikkelingen. De koppeling tussen literatuur en de vragenlijsten, heeft een grote meerwaarde gehad om te komen tot de huidige gedragsregels. De meerwaarde was zichtbaar in de overeenkomsten van beide onderzoeksinstrumenten. In de presentatie liet ik zien dat ik geluisterd heb naar collega's. Daarnaast heb ik door schriftelijke bronnen te raadplegen mijn ideeën onderbouwd.

Als ik het onderzoek over zou mogen doen dan zou ik nog specifiek gericht willen zijn op leerkrachtgedrag en de vragenlijsten anders opzetten. Hierbij wil ik naar achtergrondgegevens van de respondent vragen en zou ik consequenter zijn in de formulering van vragen en antwoordmogelijkheden. De onderzoekseenheden zijn homogeen, maar op de bestudeerde eigenschappen verwacht ik wel verschillen. Tijdens een studiebijeenkomst waarbij we de gedragsregels gingen opstellen, ontving ik weerstand van collega's. Door goed naar deze weerstand te luisteren heb ik het proces aangepast. Als ik hierop terug kijk was de weerstand terecht en ben ik tevreden over de manier waarop ik hiermee om ben gegaan. Dit heeft mij geleerd dat het van belang is om continu kritisch naar je onderzoek te blijven kijken. Als je weerstand voelt, is het belangrijk om deze tot je te nemen en daar iets mee te doen.

Op verschillende momenten heb ik last gehad van de tijdsdruk. Ik vond het prettig om hierover in gesprek te gaan met de directeur en een collega. Zij hebben mij hierin begeleid en geholpen door me tijd te geven op studiemomenten met het team. Hierdoor voelde ik me gesteund. Een belangrijk leermoment was dat ik geleerd heb dat ik niet alles alleen hoeft te doen, maar dat ik mensen (collega's, vrienden, kritische vrienden) om advies kan raadplegen.

6.3 Mijn persoonlijke groei

Bij het opstarten van het onderzoek had ik een ander onderwerp voor het onderzoek in gedachten. Door met de directeur en bovenbouwcoördinator in gesprek te gaan, kwam ik tot de conclusie dat ik een paar stappen terug moest doen. In het begin vond ik dat lastig, omdat ik zelf al grotere stappen had willen zetten. Na verloop van tijd kon ik me vinden in de keuze om eerst aandacht te besteden aan een gemeenschappelijke sociale schoolcultuur, omdat ik hierbij de positieve benadering naar kinderen in mee kon nemen. Hierin heb ik ervaren dat ik vaak een 'denker' (Kolb, 1976) ben, maar in dit geval als 'doener' aan het leren was. Voor mijn gemoedsrust moest ik ervaren dat ik al concrete stappen aan het zetten was. De belangrijkste persoonlijke ontwikkeling is het open staan voor weerstand, opmerkingen en aanvullingen van anderen. Door goed te luisteren naar collega's en hun opmerkingen serieus te nemen, heb ik het proces aangepast. Doordat collega's het gevoel krijgen zelf verantwoordelijk te zijn voor ontwikkelingen, denk ik dat je in het team de neuzen dezelfde kant op kunt krijgen (paragraaf 6.2).

Omdat ik een jonge leerkracht ben, had ik verwacht weerstand te ervaren van collega's bij het leiden van vergaderingen. Hierin had ik me wat onzeker opgesteld. Als ik nu terug kijk is die onzekerheid niet nodig geweest. Het hele proces was goed doordacht en door de koppeling met de vragenlijst en literatuur te maken heb ik weerstand weg kunnen nemen. Het belangrijkste hierbij dat collega's zicht gehoord voelen.

In het onderzoek heb ik een start gemaakt met het ontvankelijk maken van leerkrachten voor het kijken naar en veranderen van leerkrachtgedrag. Door concrete voorbeelden te benoemen, 'good practice' te delen met het team en literatuur te vermelden heb ik het gevoel dat ik teamleden over hun leerkrachtgedrag aan het denken heb gezet. Bij het implementeren van de gedragsregels werd door het team besloten dat leerkrachten, leerlingen op een positieve manier gaan benaderen.

Ik vind het fijn dat leerkrachten laten zien dat ze de positieve benadering belangrijk vinden en dit in hun omgang met kinderen steeds vaker proberen toe te passen. Hieruit blijkt dat ik leerkrachten met de presentatie (bijlage 11) heb kunnen inspireren. Kijkend naar mijn taak als gedragsspecialist had ik meer interventies willen doen om leerkrachten te inspireren. Dit had ik kunnen doen door bijvoorbeeld een quote bij een nieuwe regel mee te geven of een opdracht gericht op de positieve benadering. Dit is een doel dat ik volgend jaar nog verder wil ontwikkelen, door oplossingsgerichte gesprekken met collega's te voeren. Omdat ik mijn zelfbeeld wilde controleren met het beeld dat leerlingen van me hebben, heb ik zes leerlingen, 4 á 5 bij mij passende, 'Eigenwijsjes' (van Beers & Westerkamp, 2002) laten kiezen. Zes leerlingen vinden dat ik respect heb voor anderen. Daarnaast worden ook de uitspraken: 'ik zie het goede in mensen, ik gun het je, ik denk positief en ik ga met je om zoals ik wil dat jij met mij omgaat', door de leerlingen gekozen. Ik ben trots op mezelf, omdat leerlingen ervaren dat ik respect heb voor anderen. Dit is een omgangsvorm die ik belangrijk vind, omdat ieder mens de kans moet krijgen om te zijn wie hij of zij is.

Nawoord

Dit onderzoek zou niet tot stand zijn gekomen zonder hulp en ondersteuning van anderen. Ik wil de volgende personen bedanken:

- Allereerst wil ik mijn gehele team bedanken, omdat zij mij de mogelijkheid hebben gegeven om het onderzoek uit te voeren op onze basisschool. Verder is het niveau van het onderzoek door hun kritische blik en hun behulpzaamheid gestegen.
- F. Kemmeren, omdat hij mij tijdens het meesterstuk heeft begeleid en me aan het denken heeft gezet, waardoor het onderzoek krachtiger werd.
- M. Hellings, omdat ik met haar fijn heb samen kunnen werken en ze mijn hoofdstukken snel van feedback voorzag.
- T. van Herpen, omdat ze altijd klaar stond om me te helpen en als kritische vriend waardevolle feedback gaf.
- S. van Lokven, omdat ze mijn hoofdstukken snel en van goede feedback voorzag.
- Mijn ouders, omdat zij mij gesteund hebben en de tijd hebben gegeven om aan mijn studie te werken.
- G. Barten, omdat zij mijn hoofdstukken op taalgebruik en spelling kritisch heeft nagelezen.
- W. van Boekel, omdat zij mij als collega heeft begeleid bij het opzetten en voortzetten van onderzoek.
- D. Verwijst, omdat hij als directeur meegedacht heeft over een passend onderwerp bij onze school en hij mij elke keer op het juiste moment een steuntje in de rug gaf, om door te gaan met het onderzoek.

Bedankt!

Literatuurlijst

- Balkom, J. (2011) Het resultaat van een toevallige ontmoeting, *Positieve Gedragsondersteuning overspoelt onderwijs en jeugdhulpverlening. Zorgbreed*, 31, 40 – 41.
- Cauffman, L. & Van Dijk, D.J, (2010) *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers
- Crone, D. A & Horner, R. H. (2012) *Ontwikkeling en implementatie van Positive Behavior Support in de school*. Huizen: Uitgeverij Pica
- Eber, L.(2006) *Illinois PBIS evaluation report*. LaGrange Park: Illinois State Board of Education. PBIS/EBD Network.
- Galenkamp, H. (2006). *Bang voor Boos. De invloed van emoties op veiligheid in de school*. Amersfoort: CPS onderwijsontwikkeling en advies.
- Gieles, P., Konig, A. (2000). *Begeleiden van de groep*. Houten: EPN.
- Goei, S. & Kleijnen, R. (2009). *Omgang met zorgleerlingen met gedragsproblemen*. Te raadplegen via www.onderwijsraad.nl
- Golly, A., Sprague, J. (2011). *Positive Behavior Support. Goed gedrag kun je leren!* Huizen: Uitgeverij Pica
- Habib, D. (2012) *Who Cares About Kelsey?* Verkregen op 2 mei 2012 via, <http://www.iod.unh.edu/inclusiveed.aspx>
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen-Apeldoorn: uitgeverij Garant.
- Horner, R. H., Sugai, G., Todd, A. W., & Lewis-Palmer, T. (2005). School-wide positive behavior support. In L. Bambara & L. Kern (Eds.) *Individualized supports for students with problem behaviors: Designing positive behavior plans*. New York: Guilford Press.
- Horner, R.H., Sugai, G., Smolkowski, K., Eber, L., Nakasato, J., Todd A.W., Esperanza, J. (2009) *A Randomized, Wait-List Controlled Effectiveness Trial Assessing School-Wide Positive Behavior Support in Elementary Schools*. *Journal of Positive Behavior Interventions*, Vol. 11, No. 3, 133-144
- Inclusief onderwijs WSNS regio 41-07 Gorinchem e.o. (z.d.) *Inclusief onderwijs: Goed voor elk kind!* Verkregen op 2 mei 2012 via, <http://www.inclusiefonderwijs.com/>
- Kenniscentrum SWPBS (z.d.) *Prosociaal gedrag*. Verkregen op 13 maart 2012, via <http://www.swpbs.nl/swpbs/prosociaal-gedrag>

- Kenniscentrum SWPBS (z.d.) *Resultaten*. Verkregen op 13 maart 2012 via <http://www.swpbs.nl/resultaten>
- Kolb, D et. Al (1974) *Changing Human Behaviour: Principles of Planned Intervention*, New York
- Laevers, F. & Heylen, L. & Daniels, D. (2004). *Ervaringsgericht werken met 6 – tot 12 jarigen in het basisonderwijs*. Leuven: Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs- V.Z.W
- Leseman, P., Haan A. de, Elbers E. (2011). *Pilot gemengde groepen 2007-2009 Onderzoeksrapportage oktober 2011*. Universiteit Utrecht.
- Mahlberg, K., Sjöblom, M. (2008) *Oplossingsgericht onderwijzen. Naar een gelukkiger school!* Apeldoorn: Garant
- Marzano, R. J. en Pickering, D. (2010) *Wat werkt: Pedagogisch handelen en klassenmanagement - Evidence-based strategieën voor iedere leraar*. Vlissingen: Bazalt
- Marzano, R. J. (2007). *Wat werkt op school*. Vlissingen: Bazalt.
- Newton, S., Horner, R., Algozzine, R., Todd, A., & Algozzine, K. (2009) *Using a Problem-Solving Model to enhance Date-Based Decision Making in School. In Sailor, W., Dunlap, G., Sugai, G., Horner, R., Handbook of Positive Behavior Support. New-York, Springer Science.*
- Onderwijsraad (2010) *Advies De school en leerlingen met gedragsproblemen*. Den Haag: Onderwijsraad
- Putnam, Horner & Algozzine (2006). *Academic Achievement and the Implementation of School-wide Positive Behavior Support, Positive Behavioral Interventions and Supports Newsletter*.
- Sailor, W., Dunlap, G., Sugai, G., Horner, R., (2010). *Handbook of Positive Behavior Support*. New York: Springer.
- Van Beers, L. & Westerkamp, B. (2002) *Eigenwijsjes 'trek je eigen kaartje en leer positief denken'*. Duivendrecht: Dubbelzes uitgeverij.
- Van Lieshout, L. (2009) *Pedagogische adviezen voor speciale kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Profileren (z.d.) *Motivatietheorie van Maslow*. Verkregen op 21 maart 2012, via http://www.profi-leren.nl/files/oa_dc_10_maslow.pdf
- Wikipedia (2012) *Piramide van Maslow* Verkregen op 26 februari 2012, http://nl.wikipedia.org/wiki/Piramide_van_Maslow

Bijlagen

Bijlage 1 Visie en Missie

Onze missie

Wij willen een school zijn die de kinderen, in een veilig klimaat, optimale kansen biedt om hun eigen talenten te kunnen ontwikkelen. De eigenheid en het unieke van iedere leerling vraagt maatwerk waarnaar wij samen zoeken.

Onze visie op kind en onderwijs

Ieder kind is anders, heeft een andere achtergrond en heeft daarom verschillende mogelijkheden. Een uitgangspunt van ons onderwijs is dat wij nadrukkelijk rekening houden met deze verschillen. Ieder kind kan iets leren en is daarom in principe welkom op onze school. Dit “in principe” geeft aan dat onze mogelijkheden niet onbegrensd zijn. We willen er steeds van overtuigd zijn dat onze aanpak optimaal bijdraagt aan de ontwikkeling van het kind. Wij streven daarom naar een vorm van adaptief onderwijs. Dat wil zeggen dat elk kind kan ervaren:

- “ik kan het” (competentie= ervaren en geloven in eigen kunnen)
- “Ik kan het zelf” (autonomie= ervaren en weten dat je zelf een probleem aan kunt)
- “ik hoor erbij” (relatie= weten en voelen dat je gewaardeerd wordt).

Het team wil nog meer aansluiten bij de leerbehoefte van kinderen. Dat houdt voor ons in dat we aan kleinere groepen instructie geven om beter in te spelen op de onderwijsvraag van een groep kinderen. Om het onderwijsrendement zo optimaal mogelijk te maken, zullen de leerlingen vaardigheden eigen maken zoals zelfstandig werken, samenwerken en verantwoordelijk zijn.

In incidentele gevallen waarin wij een kind niet kunnen bieden waar het om vraagt, hebben wij de moed en de plicht om dat te erkennen en met de ouders te bespreken welk type onderwijs geschikt is voor hun kind.

Bijlage 2: Onderzoeksprotocol

	Wanneer	Wat	Hoe	Wie
1.	Week 4 25 januari '12	Gesprek	Komen tot afspraken over de planning van het afstudeeronderzoek	Directeur en Yvette
2.	Week 4 26 januari '12	Opstellen vragenlijst	Vragenlijst aanpassen n.a.v. opmerkingen directeur en bovenbouw coördinator.	Yvette
3.	Week 4 27 januari '12	Afname vragenlijst	Tijdens de studiedag wordt de vragenlijst ingevuld.	teamleden
4.	Week 5 31 januari '12	Observatie	Observatie - 8.25 observatie 'Wat zie ik?' in de gang. - 9.30 observatie 'Wat zie ik?' in de gang. } - 12.00 observatie 'Wat zie ik?' in de gang.	Yvette
5.	Week 5 31 januari '12	Afname vragenlijst	In de ochtend wordt de vragenlijst klassikaal afgenomen in de groepen 7 en 8.	Yvette, leerlingen groep 7 en 8.
6.	Week 5	Analyseren	Analyseren gegevens van de analyseren van de teamleden.	Yvette
7.	Week 6	Analyseren	Analyseren gegevens van de vragenlijst van de leerlingen	Yvette
8.	Week 6	Teambijeenkomst	Komen tot gedragsregels in de algemene ruimtes.	Teamleden, Yvette
9.	Week 7	Uitwerken flappen teambijeenkomst	Plaatsen van opmerkingen, waarden en normen, gedragsverwachtingen in het schema gericht op 'veiligheid, verantwoordelijkheid en respect'.	Yvette, bovenbouw-coördinator
10.	Week 8	Ontwerpen positief gestelde gedragsregels.	- De uitwerking van de teambijeenkomst toepassen. - Posters zoeken, passend bij de gedragsregels.	Yvette
11.	Week 10	Bespreken opgestelde gedragsregels.	- Bespreken opgestelde gedragsregels en eventueel aanpassingen doen. - Posters selecteren per gedragsregel.	Bovenbouw-coördinator, Yvette
12.	Week 11	Bespreken	- Bespreken opgestelde gedragsregels	Directeur,

	15 maart '12	opgestelde gedragsregels en voorstel posters.	en voorstel doen voor de posters met de directeur. - implementatie bespreken.	Yvette
13.	Week 11 15 maart '12	Bespreken opgestelde gedragsregels en voorstel posters.	- Bespreken opgestelde gedragsregels. - implementatie bespreken.	Werkgroeps- leden sociaal emotionele werkgroep.
14.	Week 12 20 maart '12	Bestellen posters	- Kosten bespreken met directeur. - Bestellen posters	Directeur, Yvette
15.	Week 13 29 maart '12	Teambijeenkomst	- Implementeren gedragsregels en posters. - Afspraken maken over aanspreken van leerlingen op de gedragsregels en elkaar.	Team, Yvette
16.	Week 14	Implementeren één gedragsregel.	- De poster met daarop de gedragsregel: 'We zorgen samen voor rust in de school', wordt geïntroduceerd in alle klassen en besproken.	Yvette, leerkrachten en leerlingen
17.	Week 15	Implementeren één gedragsregel.	- De poster met daarop de gedragsregel: 'Toon respect voor de spullen van jezelf en anderen', wordt geïntroduceerd in alle klassen en besproken.	Yvette, leerkrachten en leerlingen
18.	Week 16	Implementeren één gedragsregel.	- De poster met daarop de gedragsregel: 'We houden de school en de omgeving netjes', wordt geïntroduceerd in alle klassen en besproken.	Yvette, leerkrachten en leerlingen
19.	Week 16 17 april '12	Observatie	Observatie - 8.25 observatie 'Wat zie ik?' in de gang. - 9.30 observatie 'Wat zie ik?' in de gang. - 12.00 observatie 'Wat zie ik?' in de gang.	Yvette
20.	Week 16	Eindmeting vragenlijst	- Versturen en afnemen vragenlijst voor de eindmeting.	Teamleden, Yvette

Bijlage 3: Vragenlijst teamleden

1. De regels in de algemene ruimtes zijn duidelijk voor mij.

De gang, het computerlokaal, de aula en de toiletten.

☐ 1 eens	☐ 2	☐ 3	☐ 4 oneens
------------------------------------	----------------------------	----------------------------	--------------------------------------

2. Wat of welke regels zou je hier graag anders zien?

--

3. De regels in de algemene ruimtes zijn voor de kinderen duidelijk.

☐ 1 eens	☐ 2	☐ 3	☐ 4 oneens
------------------------------------	----------------------------	----------------------------	--------------------------------------

4. De kinderen houden zich aan de regels in de algemene ruimtes.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

5. Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de regels houden?

--

6. In de gang zie ik.....? Omschrijf hier wat je opvalt in de gang.

--

7. Leerkrachten spreken kinderen op eenzelfde manier aan.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

8. Ik reageer op negatief gedrag van de kinderen?

☐ (bijna) nooit positief	☐ soms positief	☐ regelmatig positief	☐ vaak positief
---	--	--	--

9. Geef aan in welke mate onderstaand gedrag voorkomt in de gang.

1 = (bijna) nooit, 2 = soms, 3 = regelmatig en 4 = vaak

1.	Leerlingen zitten aan elkaar (vastpakken, aan elkaars tas/jas trekken)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
2.	Leerlingen doen alsof ze vechten	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
3.	Leerlingen doen ruwe spellen (elkaar duwen, pootje haken, e.d.)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
4.	Leerlingen gebruiken grove taal tegen en over elkaar.	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
5.	leerlingen negeren school- of normale gedragsregels in de gang	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
6.	Leerlingen plagen andere leerlingen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
7.	Leerlingen proberen uit waar de grenzen van de toezichthouder liggen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
8.	Leerlingen hebben geen respect voor de toezicht- houder en zijn openlijk ongehoorzaam	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
9.	Leerlingen pesten of intimideren	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
10.	anders namelijk:	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

10. Welk gedrag is moeilijk hanteerbaar?

Omcirkel de nummers waarbij dit het geval is.

1. Leerlingen zitten aan elkaar (vastpakken, aan elkaars tas/jas trekken)
2. Leerlingen doen alsof ze vechten
3. Leerlingen doen ruwe spellen (elkaar duwen, pootje haken, e.d.)
4. Leerlingen gebruiken grove taal tegen en en over elkaar.
5. leerlingen negeren school- of normale gedragsregels in de gang
6. Leerlingen plagen andere leerlingen
7. Leerlingen proberen uit waar de grenzen van de toezichthouder liggen
8. Leerlingen hebben geen respect voor de toezicht- houder en zijn openlijk ongehoorzaam
9. Leerlingen pesten of intimideren
10. anders namelijk:

Bedankt voor het invullen.

Bijlage 4: Vragenlijst leerlingen

1. De school heeft duidelijke regels.

☐ 1 eens	☐ 2	☐ 3	☐ 4 oneens
------------------------------------	----------------------------	----------------------------	--------------------------------------

2. In welke ruimtes zijn de regels duidelijk?

Er zijn meerdere antwoorden mogelijk.

☐ de gang	☐ het computer- lokaal	☐ de aula	☐ toiletten	☐ schoolplein	☐ andere ruimte
-------------------------------------	--	-------------------------------------	---------------------------------------	---	--

3. Ik houd me aan de afspraken in deze ruimtes.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

4. Heb je (bijna) nooit of soms bij vraag 3 ingevuld. In welke ruimtes houd je je aan de regels?

☐ de gang	☐ het computer- lokaal	☐ de aula	☐ toiletten	☐ schoolplein	☐ andere ruimte
-------------------------------------	--	-------------------------------------	---------------------------------------	---	--

5. De kinderen houden zich aan de afspraken op school.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

6. De sfeer tussen leerlingen is prettig.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

7. Leerkrachten spreken mij op eenzelfde manier aan.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

8. Leerkrachten laten merken als ik iets goed heb gedaan.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

9. Op school praten en leren we over hoe je met elkaar om hoort te gaan.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

10. Als leerkrachten mij aanspreken op mijn gedrag dan reageer ik beleefd.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

11. Ik kan op de gang rustig werken.

☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ regelmatig	☐ vaak
---	----------------------------------	--	----------------------------------

12. Welk gedrag van kinderen zie je?

1) Leerlingen zitten aan elkaar (vastpakken, aan elkaars tas/jas trekken)	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
2) Leerlingen doen alsof ze vechten	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
3) Leerlingen doen ruwe spellen (elkaar duwen, pootje haken, e.d.)	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
4) Leerlingen gebruiken grove taal tegen en over elkaar.	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
5) leerlingen negeren school- of normale gedragsregels in de gang	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
6) Leerlingen plagen andere leerlingen	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
7) Leerlingen proberen uit waar de grenzen van de leerkracht liggen	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ 4
8) Leerlingen hebben geen respect voor de leerkracht en zijn openlijk ongehoorzaam	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak
9) Leerlingen pesten of intimideren	☐ (bijna) nooit	☐ soms	☐ Regelmatig	☐ vaak

Bedankt voor het invullen.

Bijlage 5: Wat of welke regels wil je anders zien?

Wat of welke regels wil je anders zien? (nulmeting)

- Formulering gedragsregels
 - Positief stellen: niet doen, moet verandert worden in wat wel;
 - Gewenst gedrag beschrijven;
 - Rust, respect, reinheid en regelmaat.
- Zichtbaarheid
 - Alle afspraken/regels in het zicht in alle mogelijke ruimtes;
 - Posters met regels.
- Duidelijkheid
 - De regels worden aan de kinderen uitgelegd/gemeld;
 - Wijzen op regels/aanspraken op gedrag;
 - Herhalen van regels;
 - Naleving van de regels;
 - Hanteren van de dezelfde regels;
 - Eenduidige manier van aanspreken;
 - Sancties;
 - Weinig ruimte geven voor discussies.
- Leerkracht
 - Elkaar aanspreken op gemaakte afspraken

Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de regels houden?

<i>Nulmeting</i>	<i>Eindmeting</i>
- Leerkrachtgedrag - o Geen eenduidigheid; - o Handhaving/onvoldoende aanspreken op de gedragsregels; - o Wel waarschuwen, geen consequenties/sancties; - o Loyaliteit van leerkracht/ruimte die leerlingen krijgen; - o Weinig toezicht/weinig consistentie in controle; - o Weinig aandacht/herhaling van de regels.	- Leerkrachtgedrag - o Afhankelijk van controle, aanspreken, feedback en terugsturen. - o Consequent handelen is belangrijk; - o Regels moeten bij tijd en wijle gecontroleerd worden; - o Directie: Afspraak bij de deur als leerlingen binnen komen. 4 keer controle: 3 keer goed, 1 keer niemand aanwezig;
- Leerling-gedrag - o Bekijken of leerlingen de zelfstandigheid aankunnen.	- Leerling-gedrag - o Regels Leerlingen zien de zin in van de regels; - o Kinderen spreken elkaar aan. - o Uitproberen/stoere houding (vooral bij geen toezicht); - o Bepaalde leerlingen (gedragsproblemen) blijven dit lastig vinden.
- Regels	- Regels - o Niet aan de regels houden: • omdat we nog meer 3 weken heel intensief bezig zijn met de regels • weinig gevolgen als ze zich niet aan de regels houden; • bij overtreding de regel 25 keer laten overschrijven (helpt bij een leerkracht); • matige controle; - o Wel aan de regels houden: • omdat er nu overal dezelfde regels gehanteerd worden/duidelijker; • ze zijn goed zichtbaar/ letterlijk en figuurlijk terugzien' • iedereen let consequent op; • toezicht en benoemen van de afspraken/wat houdt het precies in; • TSO en BSO letten hier ook beter op;

Bijlage 6: Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de regels houden?

Bijlage 7: In de gang zie ik.....

In de gang zie ik.....	
<i>Nulmeting</i>	<i>Eindmeting</i>
- Overtreding van regels - o Rare gezichten bij aanspreken van kinderen; - o Niet alle verantwoordelijke spreken leerlingen aan op gedrag;	- Overtreding van regels - o Leerkrachten spreken leerlingen aan op de regels; - o Kinderen spreken elkaar aan op het rustig lopen; - o Kinderen wijzen naar de platen met de regels; - o Meer rust als er toezicht is; - o Leerlingen reageren positief op aanwezigheid leerkrachten; - o Dezelfde manier van aanspreken door leerkrachten;
- Onrust - o Bij het bewegen naar ander lokaal of toilet; - o Bij het zelfstandig werken op een gang; - o Rennende kinderen; - o Schreeuwende/roepende kinderen;	- Onrust - o Leerkrachten zijn nog op schoolplein, de eerste groep leerlingen rent al naar binnen; - o Leerlingen gedragen zich rustiger/minder rumoer bij binnenkomst en vertrek; - o Meer leerkrachten staan bij de ingang van het lokaal; - o Leerlingen die hard lopen; - o Leerlingen hebben meer oog voor elkaar/meer uit zichzelf positief handelen; - o Kinderen lopen elkaar omver, omdat ze van 2 richtingen komen; - o BSO kinderen maken veel geluid;
- Rommel - o Jassen en tassen op de grond; - o Allerlei materialen blijven liggen na het werken.	- Rommel - o De gangen zien er netter uit/nog niet bij iedereen; - o Vaak materialen op de grond; - o Rommel/doorgaans een chaotische aanblik

Bijlage 8: Schema observaties

	Observatiemoment 1 31 januari 2011	Observatiemoment 2 17 april 2012
Rennen	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> 8 leerlingen komen rennend binnen <i>Tijd: 9.30-9.45</i> 8 leerlingen rennen in de gang. <i>Tijd: 12.00-12.10</i> 15 kinderen rennen in de gang.	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> 3 leerlingen rennen. <i>Tijd: 9.30-9.45</i> 2 leerlingen rennen in de gang. <i>Tijd: 12.00-12.10</i> 3 leerlingen rennen Een leerkracht gaat op punt aan het eind van de gang staan en kijkt de gang in. De leerkracht laat een leerling die rent terug naar het begin lopen en geeft het kind de opdracht opnieuw te lopen.
Hardop praten	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> De meeste leerlingen komen hardop pratend binnen. <i>Tijd: 9.30-9.45</i> 13 kinderen praten hardop in de gang. <i>Tijd: 12.00-12.10</i> De meeste leerlingen gaan hardop pratend naar buiten.	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> De meeste leerlingen komen hardop pratend binnen. <i>Tijd: 9.30-9.45</i> 6 leerlingen praten hardop in de gang. Hiervan worden 2 leerlingen aangesproken door een leerkracht. De leerlingen gaan fluisterend verder. De leerkracht is in de klas en de leerlingen praten hardop verder. Een andere leerkracht komt gelopen. De deur van de klas waarvoor dit afspeelt gaat open en de leerkracht spreekt de leerlingen aan. De andere leerkracht gaat terug naar zijn eigen klas. <i>Tijd: 12.00-12.10</i> De meeste leerlingen gaan hardop pratend naar buiten.
Duwen	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> 1 leerling duwt een andere leerling. <i>Tijd: 9.30-9.45</i> 3 leerlingen duwen een andere leerling. <i>Tijd: 12.00-12.10</i> Niet gezien	<i>Tijd: 8.25-8.30</i> 1 leerling maakt schopbewegingen, 1 leerkracht spreekt hem hierop aan. <i>Tijd: 9.30-9.45</i> Niet gezien <i>Tijd: 12.00-12.10</i> Niet gezien

Andere opvallende zaken tijdens de observatie	Er liggen handschoenen op kastjes en op de grond. Er liggen boeken op tafels en kasten. Er liggen veel tassen en een aantal jassen op de grond.	Zoemer doet het niet. Hierdoor komen leerlingen op verschillende momenten binnen. Van de 6 leerkrachten staan 6 leerkrachten bij de deuropening. De onderwijsassistent staat niet bij de deuropening. Tassen en jassen worden aan de kapstok gehangen. 1 leerling schreeuwt.
--	--	--

Een goed en veilig gevoel voor iedereen is op de B nummer 1

Toon respect voor de spullen
van jezelf en anderen

Voor groot en klein zijn we
respectvol en beleefd

We houden de school
en de omgeving netjes

We luisteren naar elkaar

We zorgen samen
voor rust in de school

Bijlage 10: Afspraken

- Alle regels worden op maandag in week 14 met de kinderen besproken;
- Elke regel staat één week centraal;
- In allebei de gangen hangt een gekleurde poster met daarop de centrale regel;
- De centrale regel hangt zichtbaar in iedere klas;
 - o Elke regel heeft een andere kleur en wordt geplastificeerd.
- Op maandag wordt de regel die centraal staat besproken;
 - o Wat houdt de regel in?
 - o De kinderen krijgen de mogelijkheid om de regel te oefenen.
 - o Tip: schalen bespreken met de kinderen en de kinderen zelf elke dag laten schalen hoe ze vinden dat ze met de regel omgegaan zijn.
- Merken we dat over een regel anders wordt gedacht of we vinden rommel in bijvoorbeeld de gang spreken we elkaar hierop aan. Weet je niet wie verantwoordelijk is voor de rommel dan wordt dit op het bord in de koffiekamer gemeld;
- Groep 8b, groep 6 en groep 5/6 laten kinderen de computers in het computerlokaal om 15.15 uitzetten;
- Bij binnenkomst in de ochtend en middag staat iedere leerkracht bij de deur;
- Als kinderen rennen in de gang, laten we kinderen terug lopen naar de deur en laten de kinderen het verwachte gedrag zien.
- Als kinderen zich niet houden aan de afspraken in de algemene ruimtes, spreek je kinderen één keer aan, daarna mag je kinderen terug sturen naar hun groep;
 - o Kinderen melden bij eigen leerkracht waarom ze teruggestuurd zijn.
 - o De leerkracht die ze terugstuurt meldt dit in de pauze of na schooltijd aan de betreffende leerkracht.
- Versterk bij de leerlingen hun eigen verantwoordelijkheidsgevoel;
- Leerlingen mogen leren;
- Bespreek je verwachtingen op een positieve manier met de leerlingen;
- Als leerlingen gewerkt hebben in een andere ruimte, controleert de leerkracht of deze ruimte net achter gelaten is.

Bijlage 11: Presentatie nulmeting en literatuur

gedragsverwachtingen

Gedragsverwachtingen

Enquête

• Conclusies

Literatuur

- Waarom positief gestelde regels?
- Waarom veiligheid, verantwoordelijkheid en respect?
- Waarom een korte lijst en geen opsommingen?

Wat of welke regels zou je hier graag anders zien?

- duidelijkheid;
- positief formuleren;
- zichtbaarheid;
- regelmaat;
- afspraken maken.

Hoe komt het volgens jou dat kinderen zich wel/niet aan de afspraken houden?

- controle;
- regels;
- sancties.

De volgende soorten gedragingen worden door zowel de onderbouw en bovenbouw vaak genoemd

- Leerlingen doen ruwe spelletjes;
- Leerlingen gebruiken grove taal tegen en over elkaar;
- Leerlingen proberen uit waar de grenzen van de toezichhouder liggen.

